

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Status

Julen 1976

Tidskrift för Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka

Björnson

Status

nr 10 - 1976

Tidskrift för Riksförbundet
för hjärt- och lungsjuka

David Bagares Gata 3
Box 3196, 103 63 Stockholm

Tel 08/23 15 30 Postgiro 95 00 11 - 7

Ansvarig utgivare: Tord Axelsson

Redaktör: Erik Ransemar

Kontrollmärke
lagligen skyddat

Prenumerationspris:

Helår 25:—, medlemsprenumeration 10:—

INNEHÅLL

Blagoje Marinkovic: Hälsokällorna vid Vrnjacka Banja	3
Margit Geijer: Resenärerna	6
Erik Ransemar: Samtal med Tord Axelsson	9
Åke G. Selin: Livet är upp och ner	12
Zora Heide: En episod	15
Sven O. Bergkvist: Skrattande Enok på Bruket	20
Gunnar Nilsson: William Heinesen — Färöarnas diktare	22
Sture Wahlström: Schack — de obegränsade möjligheternas spel	24
Torsten Söderling: Motorslupen	27
Ove Nord: Det första jobbet	30
Gunnar Nilsson: Kroatisk legend	33
Erik Ransemar: Nytt uppstår	33
Halvdan Renling: Stjärnbilder där	33
Julbildkrysset	34

Omslag och illustrationer **Sven Björnson**

ÅRETS MEDARBETARE

SVEN O BERGKVIST som debuterade år 1950 med erfarenheterna från 40-talets bygdesanatorier bakom sig, har nu gett ut ett tjugotal romaner, debattböcker, reseskildringar, ja t o m dikter. Det tillhör traditionen att han medarbetar varje år i Status Jul.

SVEN BJÖRNSON står även det här året för utformningen och illustrationerna i Status Jul. Han har också liksom många år tidigare gjort omslaget. Han är en internationellt erkänd tecknare som senast haft framgångar vid 7:e internationella biennalen i Brno, där hans teckningar i diktsamlingen Var dags vers tagits med.

MARGIT GEIJER tillhör den äldre generation författare som på ett säkert och fint sätt tillägnat sig den rätta kombinationen av sagoton och realism i sitt berättande.

ZORA HEIDE är bosatt i Danmark, född i en kroatisk by och skriver på esperanto. Hon presenteras närmare på sid 15.

BLAGOJE MARINKOVIC bor och är verksam i Beograd i Jugoslavien. På flykt undan nazisternas förföljelser bodde han i Norge och han har sedan dess bevarat ett stort intresse för de nordiska länderna.

GUNNAR NILSSON är journalist och flitig medarbetare i Status. Han är också en språkbegåvning. Det visar han genom sin översättning från esperanto av Zora Heides berättelse.

OVE NORD har nu lämnat den aktiva journalisttiden bakom sig. Men han skriver ändå och då kan det bli minnesbilder från den hårda tid han har bakom sig.

ERIK RANSEMAR, redaktör för Status sedan 1970, har denna gången iklätt sig rollen som intervjuare.

HALVDAN RENLING är unik som författare på det sättet att han hunnit ge ut många böcker — både prosa och lyrik — utan att ha anlitat något av de kända förlagen.

ÅKE G. SELIN, numera bosatt i Malmö, debuterade som författare redan på 40-talet. 1958 kom hans första roman ut, Hjälpgruppen hette den. Den tål att läsas än idag.

TORSTEN SÖDERLING har varit sjöman en gång i sitt liv. Från den här tiden har han hämtat stoff till många av sina noveller.

STURE WAHLSTRÖM är en kunnig och faktasäker medarbetare i Status. Med säkert sinne för detaljerna berättar han både om det som händer nu och det som historien kan förtälja.

Den inbyggda varma mineralvattenkällan

HÄLSOKÄLLORNA VID VRNJACKA BANJA

Det var tack vare prästen Jeftimius häst, som hälsokällorna vid Vrtnjacka Banja i Serbien och Jugoslavien återupptäcktes, skriver här Status korrespondent i Beograd, BLAGOJE MARINKOVIC, som besökt det berömda hälsocentrat.

Idag är mineralvattenskällorna vid Vrtnjacka Banja det största hälsocentrat i Jugoslavien och en utmärkt organiserad och modernt utrustad kurort. Här finns en varm källa och två kalla källor. Den varma källan lämnar 8 liter vatten per sekund med en temperatur av $36,5^{\circ}\text{C}$, medan de kalla källorna, Sneznik, med en temperatur av -17°C , och, Slatina, med en temperatur av -14°C , lämnar 0,495 resp. 0,135 liter/sek.

Även romarna

Det finns många bevis för att romarna utnyttjade Vrtnjacka Banja som kurort: utgrävningar av badbassängens byggnadsmaterial, massor av mynt etc. En del av de funna mynten härstammar från tiden före Kristus födelse, medan de flesta dock är daterade mellan andra och fjärde århundradena efter Kristus. Det är emellertid ingen tvekan om att romarna skickade sina legionärer från Donaus gräns-

Här badar man i varmt mineralvatten

områden hit för att de skulle botas från sina krämpor och rehabiliteras.

Man slutade tydligen att använda källorna vid det romerska rikets sönderfall. De barbariska folkens vandringar och ständiga krig och förödelse ödelade den ryktbara kurorten. Emellertid talar mycket för att kurorten frekventerades under Bysans och serbisk medeltid. Efter den turkiska erövringen av Serbien i slutet av trettonhundratalet och de ständiga gerillakrigen som då vidtog, förföll kurorten helt och glömdes bort.

Prästens häst

Det var tack vare prästen Jeftimius häst, som hälsokällorna återupptäcktes. Det var, säger traditionen, så att en präst vid namn Jeftimius hade en sjuk och skröplig häst. Eftersom den inte kunde användas till något nyttigt arbete fick den gå omkring i skogen. Den brukade ofta vandra efter en bäck som ringlade mellan ängarna av friskt gräs. Under sommarens torkperiod fanns det emellertid inget vatten i bäcken utan bara små källor här och var. Hästen drev omkring och drack vatten från källorna. Efter en tid kom bönderna till prästen och klagade på att hästen var för aggressiv mot deras ston. Förvånad letade prästen Jeftimius efter hästen och hittade den frisk och kry. Prästen själv, som hade besvär med sin mage, drack vattnet från källorna och blev frisk. Snart kom ryktena om de undergörande källorna igång, och fler och fler sjuka sökte sig hit för att dricka sig till hälsa och vederkvickelse.

De första skriftliga källorna om Vrnjacka Banja stammar från 1835, då den serbiska fursten Milos Obrenovic anställde direktören vid de saxiska gruvorna i Freiburg, Sigmund Herder, att utforska Serbiens naturrikedomar. I sin rapport skrev han att mineralvattnet från Vrnjacka Banja var lika välsmakande som vattnet i Karlovi Vari. År 1856 skriver Lindemayer Emmerich, som var anställd av den serbiska regeringen som hälsovårdsdirektör, att han var enig med Herder och till och med ansåg att mineralvattnet från Vrnjacka Banja var av bättre kvalitet än vattnet från Krenchen i Ens i Tyskland.

År 1886 gjorde professor Losanic en kemisk analys av vattnet och skriver bl. a.: Mineralvattnet i Vrnjacka Banja väller fram ur jorden med en temperatur av 36,5°C. Ibland kommer det så mycket gas med vattnet att bassängerna måste luftas. Vattnet är klart och har en angenäm smak. Låter man det stå stilla, blir det tjockt och oklart och avsätter ferohydrat.

Redan under 1800-talets sista två decennier började patienter strömma hit från Serbien, Österrike, Ungern, Rumänien, Italien och Turkiet. Idag tar kurorten årligen emot ca 150 000 gäster från Jugoslavien och fö hela världen.

Kvalitet

Enligt internationell klassifikation är vattnet i den varma källan alkaliskt och innehåller 3 gram av olika grundämnen och föreningar. Sammansättningen utgörs av

hydrokarbonater och fri karbolsyra. Man dricker vattnet, badar i det och använder det till sköljning. Medan vattnet i den kalla källan Sneznik också är alkaliskt och innehåller natrium, kalciumkarbonat och fri karbolsyra, innehåller samtliga tre källors vatten en mängd mineraler såsom strontium, barium, koppar, titan, jod och brom.

Klimatet vid kurorten som ligger på en höjd av 260 m ö h är mildt kontinentalt och vegetationen är yppig.

Botar sjukdomar

Enligt de erfarenheter som vunnits och sammanställt av Beograds balneo-klimatologiska institut, visar vistelse och behandling vid Vrnjacka Banja positiva resultat vid behandling av mag- och tarm-sjukdomar av olika slag liksom av lever-, gall- och mjältbesvär.

Ingen mystik

I motsats till tidigare, då man ville mystifiera vattnets positiva effekter på patienternas hälsotillstånd, tar man idag i betraktande objektiva kriterier och uppföljning av patientresultaten. Man väger in de verkliga positiva effekterna av den behandling som kurorten erbjuder, och man ställer dem i ett komplext medicinskt sammanhang. Där ingår även kurativa behandlingsmetoder och annan kompletterande behandling av patienternas sjukdomstillstånd. Den terapi som Vrnjacka Banja erbjuder omfattar många moment såsom mineralvattnet, peloider (slam och

Rehabiliteringscentret Merkur

pulver), maten, det positiva och välgörande klimatet och miljöbytet, som erbjuder fysisk och psykisk vila.

Bäst resultat anser läkarna att man uppnår om ovannämnda faktorer kompletteras med såväl medicinsk terapi som fysikalisk terapi och olika former av fysisk aktivitet.

Allmänt kan man säga, att erfarenheterna entydigt visar att mineralvattnet vid kurorten har en välgörande inverkan vid olika magsjukdomar, t ex tarmkatarr och ulcus duodeni. Vattnet är alkaliskt och inverkar därför lugnande på magens slemhinnor. Gallan och gallgångarna töms snabbare, svullnaden hos levern går tillbaka. Genomströmningen i gallan ökar och såväl gallblåsans som gallans kanaler blir genomspolade. Grus från stenar och rester av dem spolas bort och töms. Bad i mineralvatten medför att blodet strömmar till kroppens yttre och perifera delar.

Vattnet vid Vrnjacka Banja är ett effektivt medel mot njurlidande. Genomströmningen i njurarna och deras kanalsystem påskyndas och bakterier från blåsan avförs liksom genom inflammation avfallna celler, som ofta utgör embryo till framtida stenbildning. Små stenar kan i bästa fall elimineras.

Diabetes leder ofta till komplikationer hos de flesta av kroppens organ såsom blodkärl, hjärta, njurar och ögon m fl.

En effekt av att dricka vattnet vid dessa källor är att man kan förebygga processer som småningom kan leda till diabetes.

Försämrad smältning genom brist på syra eller anemi p g a järnbrist kan före-

byggas genom att man intar mineralvattnet liksom det visat sig att barn, som har svårt att behålla födan kunnat botas.

Rutiner

Mathållningen vid kurorten är anordnad enligt moderna dietiska principer. Dagsrutinen är välorganiserad för att patienterna skall kunna tillgodogöra sig kurortens terapeutiska möjligheter.

Kurorten Vrnjacka Banja är underordnad den medicinska fakulteten i Beograd och bland de mer kända läkarna vid detta hälsocentrum kan vi nämna urologen, prof. dr Sava Petkovic och diabetespe-

cialisten Bora Bozovic.

Institutet för fysikalisk medicin och rehabilitering i Beograd har ett eget specialiserat institut i Vrnjacka Banja för behandling av diabetes och matsmältningsapparatens sjukdomar. Forskning bedrivs vid institutets avdelning liksom behandling av mikrofrilitis (små njurstenar) och vid en speciell avdelning får barn önskad behandling.

Fyrtio läkare representerande olika medicinska specialiteter är anställda vid kurorten, som därtill kan erbjuda sina patienter och gäster all den komfort och omvårdnad som den traditionella jugoslaviska gästfriheten förpliktar till. ●

Hotell Fontana

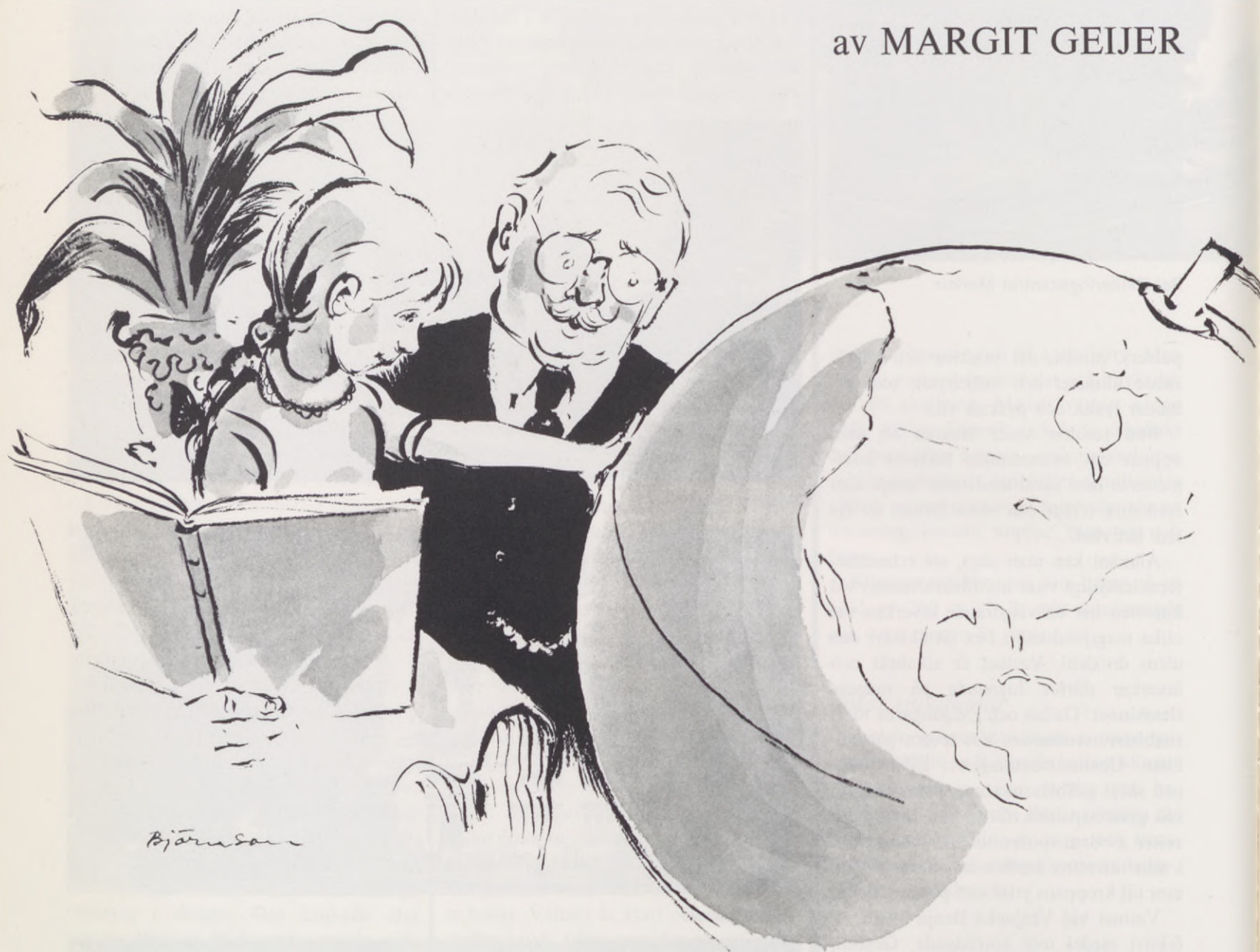
Hotell Zvezda

Hotell Sloboda

Resenärrerna

av MARGIT GEIJER

Det var en kulan höstkväll. Hugo och Signe for till Samoaöarna just den kvällen. De for över hav, berg och slätter mot värme och ljus. Hela färden tog bara några minuter. Så var de där, på Söderhavsöarna. Där fanns ingen klocka, inga skulder, inga skatter. Man behövde inga kläder. Och mat plockade man från träden. Där var Paradiset, sa Hugo till Signe, som satt uppkrupen i hans knä och höll honom hårt i handen.

I köket stod Isabella, som var Hugos

hustru och Signes mor, och bredde smörgåsar och värmdes tevattnen.

Då ringde det på tamburdörren. Isabella gick att öppna.

Därute stod Gustav, hennes svåger.

— Jaså, Gustav är hemma, sa hon häpen.

— Jo — men — joo . . .

Hans egendomligt brummande röst, som en instängd humla djupt inne i snårig skäggskog, kallade plötsligt Hugo och Signe tillbaka till huset vid ån. Bilderbo-

ken föll i golvet, jordgloben slutade snurra. Resan var slut. För den gången.

Hugo såg Gustav stå i dörren. Mörk, högväxt, rak med böljande svart skägg och ett skarpskuret brunbarkat ansikte. Sjuttio fyllda, men på något sätt ålderslös.

— Jaha, du är här nu igen, sa Hugo. Men utan glädje. Bara som ett surmulet konstaterande.

— Gustav är väl hungrig?, sa Isabella. Kom med ut i köket och ät kvällsvard.

Gustav mumlade på nytt något ohörbart, men snörde raskt av sig sina grova kängor och tassade i strumplästen efter sin svägerska. Hugo satte sig att lägga patience. Kortlapparnas bitska dunkande hördes genom hela våningen.

Signe smög efter genom serveringsrummet. Trots att hon känt farbror Gustav hela sitt sjuåriga liv, tröttnade hon ändå inte på att betrakta honom. Genom dörrspringan såg hon honom sitta vid köksbordet, medan modern dukade upp ost, smör, bröd, korv, köttbullar — allt vad huset förmår. Gustav beredde sig till denna köksmåltid som till en hednisk rit. Han knäppte upp svångremmen, strök sig ett par gånger med handen över skägget, grep stadigt en kniv och gaffel. Därefter började han äta.

Han åt fort och mycket. Tuggade, smackade, brummade. Slök allt som fanns på tallriken och fyllde strax på mer. Efter en stund rapade han, rev av sig svångremmen helt och hållet, fortsatte. Han hade barr i håret, det luktade kåda om honom. Han kom från de stora finnskogarna norr om stan. I veckor hade han vandrat. Halvnaken, barfota med skorna i rem över ena axeln och sina få övriga tillhörigheter i ett knyte i handen.

Men på Samoaöarna har han ändå inte varit tänkte Signe som kikade i dörrspringan. Det var ofattbart att den där skäggige brunbrände karlen var bror till hennes far.

De var verkligen olika.

För ungefär sextio år sen växte de upp tillsammans på en lantlig prästgård. Från början var de sex syskon, men äldste brodern Lars for till Amerika i ungdomen och hördes aldrig av mer. Två systrar dog i soten. De tre som blev kvar, Hugo, Gustav och Emma, numera änkeprostinna, hade alla på äldre dagar hamnat i samma småstad vid Väneren. Som barn var de strängt hållna. Risbastu, rumsarrest. Tvång att tiga vid måltiderna, tvång att

äta upp vad som bjöds. Av detta blev Hugo i vuxen ålder matvägrare, Gustav allätare.

Med åren blev bröderna alltmer varandras motsatser, såväl till det inre som till det yttre.

Hugo hade friskt rödlätta kinder och välvårdade vita mustascher som han ofta snodde mellan pekfingret och tummen. Han hade stora, barnabla ögon och en oväntat liten, känslig mun. Med hustru, barn och tax bodde han i en gammaldags trivsamt våning nära torget och med utsikt över parken och ån. Rosa förmak med vita voilegardiner, kristallkaraff med portvin i serveringsrummet, för söndagsvisiter.

Gustav hyrde två rum och kök av en skomakare i en röd stuga bakom bryggeriet. Hans engelskfödda fru Elna försörjde dem båda med språklektioner för stans ungdom.

Hugo hade varit officer. Under första världskriget låg han med sitt kompani vid en riddarvakt av sanning, rätt, ära. Efter freden tog han avsked och blev bokhandlare. Vistades dagarna i ände bland jordglober, böcker om fjärran länder. Gick på morgonen punktligt till sitt arbete och hem igen på kvällen. Nötte samma gatstenar, fast i olika riktning.

Gustav höll sig med nöd och näppe hemma hos Elna över vintern. Läste Marx, strövade neråt stan, klädd i ryssblus, vadmalsrock och pälsmössa som han övertagit av sin bror majoren. Hans svarta hår och skägg fladdrade i snövinnden och barn skrek: Jesus, Jesus! efter honom. På eftermiddagarna diskuterade han världsläget med skomakarn. Frihet från arbetets trældom. Ned med kapitalism och militärjävlar!

När maltoset från bryggeriet blandades med lukt av våt mylla och stararna tjöt från björkdungen, gav han sig iväg. En tidig morgon, innan Elna vaknat, packade han sin ränsel, skrev ett meddelande på en lapp som han la på köksbordet: Går ut ett tag! Så tog han sig en påk i farstun och försvann från stan. I veckor, månader, högg ved åt folk i avsides belägna gårdar för ett mål mat. — Snart finns inga skogar mer, förkunnade han över grötfatet. För mycke människor, för mycke maskiner. Skogen tar slut. Djur, växter. Snart bara insekter, gråsparvar, råttor, och människor kvar.

De gamle formade handen till en lur

bakom örat för att höra vad han sa, men blev besvikna. Någon Frälsare från nöd och elände var han inte.

Redan första året som nygift började Elnas väntan. Hon var en liten mager pratsam kvinna, som säkert led av den tidvisa isoleringen i skomakarstugan. Deras första och hittills enda hem. Men hon beklagade sig aldrig. Hon hade lärt känna Gustav när han kom till England för lantbruksstudier, i någon mån för att glömma sin kärlek till familjens piga. En förvillelse han dock aldrig hämtade sig helt ifrån. Han var konstig sen dess, sa folk.

Men Elna, småskollärarinnan, trettio år fyllda, ensam efter föräldrarnas död, fann främlingen intressant, nästan exotiskt lockande. Vem av dem som friade visste ingen av släkten.

De gifte sig på hösten. Elna som följde Gustav över havet till det främmande landet trodde att Gustav skulle börja arbeta. Som arrendator i granngården eller på Lantbruksföreningens kontor i stan. Men icke.

I april, åtta månader efter bröllopet, luffade han till skogs.

Det var en torr, het sommar det året. Träden gulnade, brunnen sinade, Elna pluggade engelska med lata ungar, plockade bär i trädgården med skomakarfruns tillstånd, syltade, saftade. Väntade.

En sensommarkväll, när svalorna satt uppradade på telefonrådarna, färdiga för uppbrott, kom Gustav tillbaka. Han klev inom dörren och strök av sig mössan som hade han gått ut för några timmar sen. Elna föll honom gråtande om halsen: — Very welcome, dear Gustav! Utan ett ord till förklaring slog han sig ner vid köksbordet. Han hade magrat. Elna öppnade sista konservburken.

Det hände att han mötte sin bror Hugo på stan. Då kom det till ordväxling mellan bröderna, som annars sällan talade med varann.

— Du ska ta hand om din hustru, sa Hugo strängt.

— Hon reder sej. Ingen äger förresten den andre, sa Gustav.

— Den som inte arbetar ska heller inte äta, förmanade Hugo.

— Rov från de fattige är i ditt hus, sa Gustav med profeten Lukas.

På vintrarna bjöds det på släktmiddag i huset vid ån. Kalvstek med gurka och änglamat efteråt. Änkeprostinnan Anna, stram, allvarlig, klädd i lila med vitt spetskrås som en snara kring halsen. Elna

teg ödmjukt i svägerskans närhet. Men Gustav slog sig utan tvekan ner vid de besuttnas bord. Hugos hustru Isabella, silverhårig, högbarmad med viss rondör av kafferepens hembakade sju-sorters-kakor dolde ängslan att möten inte skulle räcka bakom artigt värdinnesmil. Husets dotter Signe fnittrade hejdlöst, men kom av sig inför fasterlig isblick. Hugo struntade i hela sällskapet och ägnade sig att smussla godbitar till den tiggande taxen under bordet. Med spjuvern i ögonvrån blinkade han åt Signe.

Om han hade sina goda, glada dagar!

Ibland kom tungsinnen över honom med suckar och grubbel. Då lättade det med söndagspromenad uppåt Rävberget med Signe, Max och portör. Djurspår, fågelrop, stjärnors gång över raggig skogsås. Och sen vända hemåt igen punktligt till middagen.

Ja, båda bröderna vandrade. Däruti var de lika. Men Gustav, han fortsatte bortom Rävberget, så långt och så länge han hade lust. Hugo kallade sin bror odåga, slusk. Han skämdes för honom. Men innerst inne avundades han Gustav som fullföljde vad han själv aldrig vågade, av hänsyn, plikt, vana.

De var lika. Ändå olika.

Farbror Gustav går och går. Men till Samoa kommer han ändå inte, tänkte Signe som kikade i dörrspringan.

Just då torkade han sig om munnen med avigsidan av handen och tackade för maten. Blev plötsligt språksam. Som ofta med Isabella.

– Branting talar te sågverksarbetarna i morron, sa han.

– Jaså, minsann, sa Isabella förbryllad.

Hugo resonerade aldrig politik med henne. Politiska diskussioner var förbehållna grogkvällar med herrbekanta, medan fruntimren satt i förmakssoffan och beskärnade sig över lata jungfrur, illa uppfostrade ungar. Hugo läste Ledare och Kultursidor i tidningen. Isabella sprang med hans tofflor, hans glasögon, en varm pläd att svepa kring hans ben.

Men svåger Gustav, han talade med henne om Branting och sågverksarbetarna!

Det är i alla fall skönare på Samoa, tänkte Signe. Där finns inga strejker, ingen orättvisa.

– Hur mår Elna då, hör han modern säga.

Då hummade, brummade, mumlade

han igen och strök sitt skägg.

– Har Gustav inte varit hemma än och Elna som går där och väntar. Hon har väntat i månader nu. Hon är mycket lessen.

På Samoa gråter ingen, tänkte Signe.

När han strax efter kom in i vardagsrummet för att säga adjö, satt Signe på nytt hos Hugo. De skulle just resa igen, men de orkade inte lyfta med ens. Inte så länge Gustav stod i dörren och tummade sin keps. Bakom honom skymtade Isabella, hennes vita hår och ljusa, halvt vädjande leende. Varför lämnade de hen-

ne kvar? Varför tog de henne inte med till Samoa? Egentligen borde de väl fara *alla!*

Han dog en förvårskväll. Föll som en fura i storm med ansiktet mot jordens lingonris och ljungtuvor. Änkan Elna bodde kvar i stugan bakom bryggeriet. Blev alltmer rynkig, mager och hopskruppen, blicken liksom slocknad. Hon hade ingen att vänta på längre. Några år senare var också hon borta.

Men Signe och Hugo fortsatte ännu en tid att resa till Samoa. ●

Erik Ransemar samtalar med
TORD AXELSSON,
RHL:s nye förbundssekreterare

Det började med en 5-årig sjukdomstid

Han heter Tord Axelsson, men kallas bara Tosse av dem som känner honom. Han ser stor och väldig ut och man blir inte förvånad när han talar om att han en gång i sin ungdom var en enveten ishockeyjunior i IK Oljan och i Södertälje SK. Så ska ishockeykillarna se ut.

Men det blev inte ishockey så många år för Tosse. När han var 18 1/2 år var idrottsprestationernas tid slut. Tuberkulosen var en folksjukdom, ty året var 1945.

— Det började med att jag fick dubbelsidig lunginflammation. Det var på våren 1945 och jag hamnade på Södertälje lasarett, låg där på isoleringen i väntan på att få komma till Uttrans sanatorium. På den tiden var det långa väntetider på sanatorievård. Själv fick jag vänta 1 1/2 månad. Men det var i alla fall min lycka att jag kom till sjukhus under väntetiden. På det sättet fick jag behandling. Andra fick gå hemma och vänta och hann bli sämre under väntetiden.

Året var 1945

— Uttran var länets sanatorium. Dit kom jag i slutet på april 1945. Redan tredje dagen fick jag gas på vänster lunga. Det

hette ju gas men det var luft som blåstes in genom en nål. Meningen var att lungan skulle tryckas ihop och läkas lättare.

— Min första vistelse på sanatoriet varade fram till Luciadagen. Under den här tiden hann jag få mina första förtroendeuppdrag i de lungsjukas föreningsliv. Uttran var ett stort sanatorium och man fick börja i smått för att kvalificera sig för de stora uppdragen. Mitt första uppdrag var som radiolursreparatör. Det var nämligen patientföreningen och inte landstinget som svarade för den servicen.

— Man låg länge på sanatorierna, vårdtiderna var långa och behovet av avkoppling var naturligtvis stort. För att klara organisationen av sådana här saker arbetade patientföreningen med olika

Uttrans sanatorium på 40-talet

kommittéer. Jag hamnade i nöjeskommittén och till slut i styrelsen för patientföreningen.

4 kronor i månaden

Vad jobbade man då med i en patientförening vid ett svenskt sanatorium år 1945, det andra världskrigets sista år? Sverige var ännu ett fattigsamhälle, den moderna socialpolitiken var bara visioner hos ett antal politiker och utredare. De unga som inte hunnit skaffa sig en privat försäkring hade det ekonomiskt svårt.

— Det vi jobbade med 1945 i patientföreningens styrelse var att få alla kommunerna i Stockholms län — och de var många på den tiden — att betala ut fickpengar till dem som låg på sanatorium och som inte hade några försäkringar eller någon pension alls, de som låg där och hade ansvarsförbindelser från fattigvården som det hette. Det var med andra ord kommunen som betalade deras vård. Endast cirka 60 % av kommunerna betalade ut fickpenning. Den varierade mellan 4 och 16 kronor i månaden. Mest gav Solna och Sundbyberg. Som en jämförelse kan jag tala om att folkpensionen var 16 kronor i månaden utom i december då den var 24 kronor.

— Vårt krav var att fickpengarnas storlek skulle vara minst 16 kronor i månaden. Vi fick igenom våra krav så långt att det var en sju-åtta kommuner år 1946 som inte gav ut några fickpengar.

Man fick själv ordna eftervården

Någon organiserad konvalescentvård för de tbc-sjuka fanns det inte vid den här

tiden. Var och en fick försöka klara sig själv bäst han kunde, både med eftervården och när det gällde ekonomin. En del gjorde som Tosse och hans sanatoriekamrater.

— Vi var tre grabbar och tre tjejer som träffats på Uttran som gick och undrade vad vi skulle göra sommaren 1946. Vi fick inte jobba. En av grabbarna var från Jämtland och han ordnade så att vi fick hyra en stuga däruppe. Där levde vi på snälla byinnevånare och bär som skogen gav. Endast tre av oss sex hade några försäkringspengar.

— Vid den här tiden satt min mor i landstinget. Hon tog fasta på våra erfarenheter och lämnade in en motion i landstinget tillsammans med en partikamrat om bidrag till konvalescentvård. Kravet gick igenom och det blev 8:— om dagen plus resan för konvalescentvård som godkändes av dispensärläkare. Man kunde få bidraget även om man ordnade konvalescentvården själv.

Täta sanatorievistelser

Det var inte ovanligt att man åkte in och ut från sanatorierna nästan varje år under den tid då ingen annan behandling stod till buds än vila och frisk luft.

— Nej, jag hade täta sanatorievistelser under 40-talet. Jag kom alltså ut Lucia-dagen 1945, insjuknade igen hösten 1946, låg inne ungefär nio månader, ute igen våren 1947, klarade mig bara över sommaren och var tillbaka på Uttran igen hösten 1947.

— Den här gången blev det en ordentlig omgång. Hade nu fått en cavern även

på den högra sidan och fick därmed gasbehandling på båda sidorna. När jag kom ut sommaren 1949 efter 1 1/2 års vårdtid hade jag hunnit få pension eller sjukbidrag som den tidsbestämda pensionen hette på den tiden. Den var hela 26 kronor i månaden i början. Vårdavgiften var 30 kronor per månad.

Hugga ved

Tosse hade nu hunnit bli aktiv i de lungsjukas organisationsliv. Det hade dröjt ganska länge innan organisationslivet hade spritt sig utanför sanatorierna i Stockholms stad och i länet. När Tosse kom med i konvalescentföreningens styrelse i länet år 1946 var föreningen nybildad.

— 1950 började jag jobba som lokal ombudsman för konvalescentföreningen i länet. Föreningen hade då mellan 1 200 och 1 500 medlemmar. 1947 hade man fått en gammal lokal i Solna, det hade varit fiskaffär där tidigare. Den användes först som hobbylokal, 8 till 10 personer jobbade där med korgflätning, rottingarbeten och liknande saker. Solna och Sundbyberg och landstinget gav bidrag till lokalen. Det var en gammal, ruffig lokal, ingen centralvärme fanns så man fick elda i en kamin. Fuktigt var det också.

— Sen fick vi fatt i en bättre lokal. Jag deltidanställdes som den förste ombudsmannen i länet. Bland mina olika arbetsuppgifter den här första tiden minns jag när jag fick rycka ut och hugga ved. Det var ett gift par, båda tbc-sjuka, mannen hade hamnat på sanatorium igen, barnen också tbc-sjuka förresten, som bodde i en av Stockholms norra förorter. Familjen hade fått ved av fattigvården

men den var inte huggen. Jag och en kamrat åkte ut och högg veden.

— Inte fanns det någon väl fungerande socialvård på den tiden.

Privata konvalescenthem

Nej, socialvården eller fattigvården som det ännu hette var inte särskilt väl fungerande för tjugofem år sedan. Det var också många som uppsökte den nye ombudsmannen eller som ringde till honom. Så småningom blev kontakterna med socialvården och med myndigheterna goda. Vid den här tiden var det endast de lungsjukas föreningsliv som arbetade på det här sättet bland de få handikapporganisationer som fanns.

— Det fanns ju inte någon sjukförsäkring. Mycket av diskussionerna med fattigvården gällde fortfarande fickpengar till sanatoriepatienter. Konvalescentvården var en annan arbetsuppgift. Vi försökte få fram en organiserad sådan i länet, det fanns ingen sådan då. Landstinget hyrde visserligen några platser på några privata hem, bland annat ett i Utrran, men det var dålig kvalitet på de här hemmen och klagomålen på dem var rikliga. När det någon gång skedde någon kontroll på de här hemmen, så var allt pyntat och snyggt. Myndigheterna ringde ju alltid i förväg och talade om att de skulle komma och då fick gästerna permission just den dagen och det fanns ingen där som kunde framföra klagomål.

— Min mor som fortfarande var med i landstinget och jag vi gav oss en dag till ett sådant där privat konvalescenthem utan att anmäla oss i förväg och fick naturligtvis inte något hjärtligt mottagande.

Egna konvalescenthem

Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka startade vid den här tiden egna konvalescenthem. Det var nödvändigt, för att visa myndigheterna att det var värdefullt för de lungsjuka att få sådana eftervårdsmöjligheter och för att få bukt med den obefogade smitträdsla som ännu fanns.

— Vi fick landstinget att bli föregångare i vårt land. Vi fick igenom att landstinget betalade fullt bidrag vid konvalescentvård. Vi fick också landstinget att gå in med bidrag till det hem som förbundet startade i Jämtland.

— Frågan om att få fram arbeten till de lungsjuka sysselsatte oss naturligtvis mycket. Det var svårt att komma ut direkt på arbetsmarknaden. Många hade insjuknat som väldigt unga, utan någon

I början på 50-talet tillkom RHL:s konvalescenthem

yrkesutbildning. Vi arbetade för att få fram förberedande yrkesutbildning. Vi satsade i början på 50-talet på att få fram arbetsträninginstitut, där man kunde få både uppträning av sin fysiska arbetsförmåga och viss yrkeskunskap. Jag hamnade som handikapporganisationernas representant, för nu hade vi också kommit igång med en samarbetskommitté mellan länets handikappföreningar, i en utredningskommitté som landstinget tillsatte om tillskapandet av ett arbetsträninginstitut.

— När det här institutet sedan kom igång så var det bland den första gruppens 26 elever inte mindre än 20 som kom från vår grupp.

Förbundsarbete också

Utvecklingen inom tbc-vården gick snabbt under 50-talet. En rad nya mediciner kom — en del av dem med allvarliga biverkningar och ganska snabbt förvisade tillbaka till läkemedelsföretagen, några med stor effekt — och nya operationsmetoder med hjälp av modern teknik och utrustning förändrade hela vårdsituationen. Samhällsutvecklingen i övrigt medförde en ökad motståndskraft mot tuberkulosen.

— Jag slutade som ombudsman 1959 och blev arbetsvårdare på arbetsförmedlingen i Solna. Men jag släppte inte kontakten med vårt föreningsliv. Jag var under hela 60-talet med i länsföreningens styrelse som sekreterare och en kort tid också som ordförande.

— Jag kom också ganska snabbt med i vårt organisationsliv på rikspanet. Kom med första gången som suppleant i VU

år 1953 och har sedan dess med undantag för åren 1956–59 varit med i förbundsstyrelsens arbete på olika sätt.

Skolning och information

Nu sitter Tord Axelsson sedan några år tillbaka som förbundssekreterare i Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka. Vilka är huvudproblemen för en organisation sådan som den här i dag?

— Generationsväxlingen är en av våra svåra frågor inom förbundet. Vi har åldersmässigt samma tillväxt i vår organisation idag som under 40- och 50-talen. De som nu kommer till oss som medlemmar är ofta i mycket högre åldrar än dåtidens lungsjuka. Vi har därmed också en stor skolningsuppgift framför oss, för de som nu kommer till oss har inte skolats i vårt föreningsliv så som den bedrevs på sanatorierna och där man fick både föreningskunskap och samhällskunskap samtidigt, om man nu var föreningsaktiv.

— Vi måste alltså satsa på utbildning och information.

— En annan viktig fråga för oss är hur vi skall kunna nå de stora grupperna hjärtsjuka. Det gäller förresten inte bara information om vad förbundet arbetar med till de som är hjärtsjuka utan också till allmänheten, politiska organisationerna med flera.

— En positiv sak under den senaste tiden är tillkomsten av en föräldraförening för hjärtsjuka barn. Att aktivera och utbilda de unga hjärtsjuka blir en viktig uppgift för oss i framtiden. Hoppfullt är också att det är unga föräldrar med friska tag som kommit med i upptakten av den här verksamheten. ●

Livet är upp och ner

av ÅKE G. SELIN

— Och så det där lilla extra, Östergård! Tänk på att det bara är jul en gång om året. Fint som snus skall det vara, lägg till lite extra och så blir det väl några praliner till barnen som vanligt, Östergård, vasa — va? Lite utav de där fyllda med granna papper, ja som vanligt, Östergård.

Disponent P. P. Gasthor petade på varorna och hummade, stötte på och såg över. Det var inte varje dag — eller varje månad — han själv var i staden och handlade som en annan piga. Ånej, till jul blev det och så en sväng in före midsommar förstås. Han var väl för höge böveln svensk, va! Han kontrollerade och påpekade och såg till att han inte fick för snålt eller för dålig vara. Och Östergård förstod. Lade till och plockade fram av det allra bästa, rågade där så passade och var inte knusslig. Han ville stå väl med disponent P. P. Gasthor — och vem ville väl inte det i tider som dessa.

Och fylld av paket lämnade P. P. Gasthor delikatessaffären. Men först efter några konjakare inne i det allra heligaste, inne på handlare Östergårds kontor. Det var inte utan att det susade lite i huvudet, hettan blommade på kinderna. — Hopp-san! Tusan så nära att han satt sig på baken rätt på gatan. Det hade just sett fint ut det. Men så var det ju också ett jädrans fotföre, om man så får säga. Slaskigt och halt. Grått och vått. Rent deprimerande rent ut sagt, om det inte varit för konjaken och alla de fina varorna han hade i paketen. I synnerhet de stora tunga pake-ten, dem fick han vara rädd om.

— Jag måste sitta längst fram, mullrade disponent P. P. Gasthor sedan han med stor möda äntrat bussen. Jag mår verkligen inte bra av att trängas in bland alla dessa människor! Och man vet ju

inte ens vad det är för slags folk. — Se så . . . undan där han, jag skall fram här.

Disponenten flåsade med högrött ansikte, stötte folk i rygg och mage, armbågade och fräste. Vad folk det skulle med just den här bussen! Inte kunde det väl vara så i vanliga fall? Nej, det var ju rent omöjligt så dåliga affärer som statens järnvägar och bussar hade det, sånt hade väl alla läst om. Knepig buss han hamnat på. Disponent P. P. Gasthor var absolut inte van vid att behöva trängas och knuffas med all slags löst folk. Han var irriterad, för att inte säga nästan ursinnig. Frun hans hade tagit ena bilen, Volvon, shoppingkärran — som de sade. Och hon hade gett sig av till en syster i grannskapet. Just i dag naturligtvis.

Hans egen Jaguar hade behagat strejka, helt sonika stannat en av dessa dagar strax före jul. Inget annat att göra än att

ta bullskrället, fast förnedrande var det förvisso. Jäkligt förödmjukande. Här hade han två bilar och funderade på den tredje och så behöva anlita såna här folkhemska osåk som bussar och därtill Statens. Fy fan! Tyckte P. P. Gasthor och andades tungt under sin börda av julpaket.

Plötsligt fick han svårt att andas, det flimrade till framför ögonen och i en glasklar sekund mindes han svärfadern som trattat dit på en hjärnblödning. — Öhh! upphov P. P. Gasthor sin mäktiga stämma. Öhmm — släpp fram mej gott folk. Han kippade efter andan, blev plötsligt sig själv igen. Trängs ni också! Här luktar ju också, inestängt och dant, halvsura kläder . . .

Att han — nåja, det var sista gången. Hade inte taxi varit så hutlöst dyra så . . . naturligtvis hade han tagit en sådan om det inte varit för priset. Men dem skulle inte han föda. Ånej! De där människorna sov ju bort femtio procent av sin tid i sina bilar, det hade stått i hans tidning, så nog visste han alltid, P. P. Gasthor.

— Så se er då för! Han tryckte till en liten grå gumma som släpade på ett par halvtomma plastkassar. Trampa inte mej på tårna ni, det säger jag då, skrek han. Folk trängde på. På gator och torg, hustak och prång föll en blöt grå massa som skulle föreställa snö.

— Hörrnu chauffören! Hörrnu! Jag måste sitta långt fram. Jag mår inte bra annars och ni vill väl inte ha bussen nersp . . . ja, ja. Ge plats här

Bussen var snabbt fylld till sista ståplats och längst bak i gången var det helt packat av irriterade och trötta människor som trampade varann på fötterna och bytte ondsinta ögonkast. Den stora fri-

dens helg närmade sig i blötsnö och med fart.

Disponent P. P. Gasthor blängde hårt på den magre karlen som satt så självklart, och till synes helt lugnt, på sin plats på dubbelsätet i vinkel mot chauffören.

— Skulle min herre vilja vara så vänlig och flytta på sig, undrade P. P. Gasthor med hög röst.

— Där är plats för två och de andra platserna är upptagna, svarade den unge chauffören i den magra karlens ställe. Chauffören var trött på den skränige, bråkande passageraren redan innan bussen startat.

Med en djup suck, som tycktes innehålla all världens plågor, slängde sig P. P. Gasthor ned bredvid den magre främmande karlen på dubbelsätet, skrevade med benen och bredde ut sina paket både över sig själv och medpassageraren. Den

tyste magre sa ingenting. Han såg bara plågad ut, som om han inte väntat sig något annat här i livet än stora och små ouppfostrade tjuriga barn.

Och bussen stönade igång. Tog första svängen förbi Tempo sedan Allégatan fram. Men fick snart stanna för rött ljus och packad människoström. P. P. Gasthor suckade hörbart och gnällde något om fotgängare som borde stannat hemma.

Snart lämnade bussen centrums färgsprakande varuhus bakom sig och med sin last av paket, människor och utdunstningar letade den sig ut mot förorternas blandade bebyggelse av långa hyreshus och välplanerade villaområden.

— I morgon är väl Vera tillbaka, tänkte P. P. Gasthor. Det här skall bli min sista resa med Statens åk. Kanske blir Jaguaren klar i veckan, det vore för väl. Det var visst något viktigt och känsligt

i motorn som behövde bytas ut. Nåja, det här skulle väl gå. Resan med bussen tog visst inte mer än halvtimmen drygt och så mycket som han genomlidit i sina dagar så skulle han väl klara det här också... håhåjaja. Man fick offra sig. Det fick man. Ville man få något gjort så fick man offra sig. Jodå, det kände han till minnsann. Han tänkte på alla delikatesserna han köpt för gott pris. Sammantaget vägde väl bara de bortåt tio-femton kilo. Tänk femton kilo enbart läckerheter till julbordet. Det var inte vem som helst som kunde ordna det så för sig. Fått dem ganska billigt. Tio procent hade handlare Östergård slagit av jämnt över. För gammal vänskaps skull. Jo jo, det satt bra det.

Det var inte utan att P. P. Gasthor började känna sig vänligare stämd mot omgivningen, trots lukten och trängseln.

Snart skulle ju det här vara över.

Han sneglade på sin medpassagerare på sätet. — Vad kunde en sådan där krake ha handlat till juln tro? Inte mycket förstås. Ja ja, de hade vad de förtjänade och det var ju i och för sig inte dåligt. Inte nu för tiden. Och karlen såg ju riktigt sympatisk ut. Lite för mager förstås men annars så . . .

— Ett sådant eländigt väder, grått och blött, sa P. P. Gasthor till sin granne.

— Ja, sa den andre.

— Annat var det förr, fortsatte P. P. Gasthor. Annat var det förr i tiden. Fina vita jular med bjällerklang och stockvedsbrasor. Toddy och julgranen sedan — efter slädpartiet till julottan . . . tänk . . .

— Jo, svarade grannen lika enstavigt. Han tänkte på sitt, han.

P. P. Gasthor tystnade också tvärt. Han tänkte på att hans jular inte varit något att ha. Knalt och fattigt. Och dragkallt hade de haft det i stugan där den sjuka modern försökt elda med sura pinnar medan gröten, den hemska gröten, kokade på spisingarna. Och sedan lutfisken, den dallrande osmakliga. P. P. Gasthor rös till. Han hatade gröt och lutfisk sedan dess. Nej, han ville inte tänka på tidigare jular. Tacka vet jag — sa han sig — som det nu var. Upp och ned var tillvarons livslopp. Kanske mest ned för de flesta men för hans egen del bara uppåt, enbart upp mot höjderna alltsedan ungdomen, jojomensan. Och snart var han hemma.

Också grannen på bänken tänkte till: — det var annat förr ja, det hade den där fettknoppen, den flåsande skrevande, alldeles rätt i. Han mindes mycket tydligt jularna i villan vid sjön där fadern, chefskamrern, bullat upp allt som rimligen kunde begäras. Om hur modern gömt härliga vackra paket under granen. Om hur varmt och ombonat det varit — då! Exakt som på en Carl Larsson-målning. Tills kraschen kom då fadern fått sparken utan tack och vederlag. Då han själv fått sluta skolan för att de inte haft råd längre. Nej inte han heller ville tänka på jular som gått, på det som varit — kanske det där man kallar lycka. Upp och ned var detta jordeliv, det tyckte han.

Bussen gled mjukt in och intill trottoarkanten vid en gatukorsning mellan många höga hyreshus och ett villaområde som anades en bit bort. De flesta passagerarna skulle av här. Trängsel och bök. P. P. Gasthor rev och stötte, väste något om statens odrägliga bussar. Hans magra

bänkgranne skulle också av. Och utan att se åt varann, utan att önska god jul — traskade var och en till sitt. Snön föll tätare nu och bilarna såg ut som rullande snögrottor. P. P. Gasthor tänkte med saknad på sin älskade Jaguar och sin andra bil, shoppingkärran. Men gladdes samtidigt åt att resan var över, åt den stundande helgen och åt julbordets alla läckerheter. När han kom hem till villan skulle han ta sig en ordentlig varmtoddy, det hade han förtjänat, och sedan ta sig en liten titt på handlare Östergårds läckerheter.

Den magre stadsbesökaren följde med strömmen av de flesta busspassagerarna som snart tunnades ut och skingrades i den fallande snöns töcken och gick var och en till sitt. Han stampade nederbörden av fötterna i farstun till hyreslängan, letade fram sin nyckel och vart hemma. Han lade alla sina julpaket på bordet och tyckte de, paketen, var ovanligt tunga. Men det var väl han som var trött. Han satte sig och drog av sin skorna. Märkte omsider att det blivit ovanligt tyst på hustrun och ungarna som prasslat med papper i stort iver.

På bordet tronade en himmelsk hög av delikatesser i färggranna burkar och flaskor. Ja, där fanns så gott som allt från den härligaste skinka till vindruvor. Äl i olika burkar, kalvskylta, aprikoser, russin,

dadlar, gyllengula okända frukter, räkor och ostron, ost och marmelad, kaviar och likörer, rom och vodka, safter, smör, choklad, mandel, marsipan, senap i tre olika smaker, krabba, korv, danska wienerbröd, färsk värpotatis på burk, persikor och . . . ja mycket mera.

Sakta steg det upp en ljusglimt för den magre stadsresenären. Han hade förstås förbytt några paket med den gormande fete i trängseln. Och inte var det då hans fel, han hade då inte rivit åt sig något.

— Har du köpt det här? Är det ett dåligt skämt eller . . . undrade hustrun som stod med hängande armar och bara stirrade.

— Visst! Självklart, sa maken glatt. Sparat länge för att överraska ser du. Tyckte att vi skulle ha det festligt i år — som jag hade det en gång i gamla tider!

I disponentvillan stod P. P. Gasthor och stirrade med gapande mun på innehållet i den tyngsta av sina många paket. På bordet framför honom låg en stor påse vetemjöl, en paket billiga ljus, en femkilospaket potatis, stötta äpplen och en stor bit lutfisk. Han kippade efter andan och tittade och tittade och såg så också en tvåkilospaket havregryn. Det blev för mycket, med ett gurglande ljud halv-sprang han ut till köksvasken.

I den vackra salen slog klockan sprött åtta slag och ute föll julesnön. ●

Zora Heide, som för Status julnummer skrivit berättelsen En episod hör till den lilla och för oss okända grupp av författare, vilka skriver på esperanto, det internationella språket, som den polske läkaren Zamenhof framlade 1887. Hon är född 1924 i en kroatisk by, där hennes far, som förlärde henne esperanto som barn, tjänstgjorde som skollärare. En episod är återgiven ur hennes samling berättelser Ni homoj, Vi människor, som utgivits av Dansk Esperanto-Forlag. Sedan hon var 15 år har hon publicerat en lång rad berättelser och dikter på esperanto men också på kroatiska. Hennes reseskildringar från Island väckte berättigad uppmärksamhet, när de för några år sedan publicerades i den ansedda tidningen Zagrebacki Vjesnik. Liksom så många andra jugoslaviska författare har hon tagit djupt intryck av den skandinaviska litteraturen: Strindberg, Lagerlöf och Kirkegaard m fl. Utom resor i de nordiska länderna har hon bl a besökt USA, Egypten, Indien, Persien, Thailand, Nepal och Hong-Kong. För sitt arbete som esperantoförfattare har hon erhållit flera internationella utmärkelser.

ZORA HEIDE

en episod

Jag stod i korridoren i tåget, när jag fick syn på henne. Vanligen är man likgiltig mot resenärer, men det var någonting i hennes ansikte som fångade mig, någonting som jag i det ögonblicket inte kunde uppfatta. Fastän ljuset i korridoren knappast var tillräckligt skarpt för att jag skulle se hur gammal hon var, kunde jag i skenet från lamporna på de stationer vi passerade märka ett återsken av ett liv, fyllt av grymt lidande i ansiktet jag betraktade. Jag såg försakelse, hopplöshet, men också en skymt av ett för länge sedan förgäta hopp. Jag ämnade inte djupare utforska vem hon var, utan när jag gick in i min kupé, intalade jag mig helt enkelt, att hon var en gammal kvinna, som skulle besöka sin son som arbetade utomlands.

Jag glömde hennes existens, och jag skulle säkert inte ha kommit ihåg uttrycket i hennes ansikte, om jag inte fått tillfälle att återse henne.

Det var det gamla årets sista dag, och jag tänkte, att jag för första gången i mitt liv skulle invänta det nya året i kupén på ett internationellt expresståg. Till slut var jag ensam och ägnade tankarna åt alla dessa människor i de upplysta städer vi passerade och som just nu höll på med

sina festförberedelser utan att tänka på hur det gångna året varit, om det hade varit lyckosamt eller mindre framgångsrikt, lyckligt eller hopplöst. De förskräcktes inte av tanken på att deras ådror hade fått ännu ett lager kalk, utan ägnade sig helt åt ögonblickets njutning av skummande champagne, alkoholens berusning och smaken av alla möjliga specialiteter vid borden. De ville helt enkelt glömma tanken på allt i det korta ögonblick då det förgångna är glömt och framtiden ännu inte är skönjbar.

Jag kunde inte somna in fastän bänken var tillräcklig bekväm att ligga på. Och medan jag så mediterade över det gångna årets händelser öppnades dörren och en helt okänd medelålders kvinna tilltalade mig:

— Ursäkta att jag tränger mig på så här plötsligt, men jag måste be dig om en sak. Jag skall gå av vid nästa station och min medpassagerare, en bondkvinna, som för första gången reser i ett främmande land, bad mig söka upp någon landsmaninna åt henne, så att hon inte skulle behöva vara ensam i kupén. Skulle du kunna ta emot henne här hos dig?

— Gärna, jag är ju också ensam.

När hon stod i dörren, kände jag igen

kvinnan från korridoren. Jag kunde inte uppskatta hennes ålder, men gammal var hon inte, fast hon syntes bära en mask av fåror i väntan på det nya året, en mask som inte hör det normala åldrandet till, utan är ett karakteristiskt drag hos personer, som av den ena eller andra orsaken åldras i förväg.

Vi pratade som man brukar under en resa med tillfälliga medpassagerare, men för min omedvetna nyfikenhet eller för ett behov hos henne att lätta sitt hjärta för någon kom hennes historia att i fragment återges för mig under samtalets gång och det med samma intensitet som hennes ansikte framstod för mig. Jag föreställde mig, att under denna fårade mask upptäcka en friskhet dömd att vissna.

Hon kom från en fattig nejd, som bergen skiljer från Adriatiska havet. Mellan denna mur av mineraler och havet utbreder sig ett område av steniga, vågformiga mindre berg. Byn består av primitiva hus, byggda av stenblock, som finns där överallt.

Byn var belägen långt från järnvägen, som man transporterade vatten med från den närbelägna staden. Bristen på vatten i dessa nejder förtar ungdomen dess frisk-

het, därför att man långa sträckor tvingas bära tunga krukor på huvudet eller vandrar under den glödande dalmatiska solen med en åsna som enda transportmedel.

Medan hon var ung inträffade det ofta att friskvatten inte fanns tillgängligt; då tvingades man gå några kilometer för att leta efter brunnar, som det fanns litet smutsigt vatten kvar i. Malaria och olika magsjukdomar plågade människorna.

Även sedan föräldrarna dött förblev hon ogift och stannade i broderns hem. Av någon orsak brydde hon sig inte om att ordna för sitt eget liv eller så kunde hon inte finna någon giftaslysten ung man, fastän ödet för en sådan flicka är hopplöst i hennes nejder.

Det är brodern, som är herre i huset; hon äger ingenting och på hans lynne beror det vilket slags liv som väntar henne.

Hon får lov att stå ut med allt för att ha ett säkert tak över huvudet. Han har gift sig och har fyra barn. Vad hans hustru gjorde, fick jag inte klart för mig, men det var hon som skötte och vårdade barnen utom allt annat arbete. Hon älskade dessa barn som sina egna och när hon talar om dem, lyser hennes ansikte upp och kärleken slätar ut hennes rynkor. Hon älskade också brodern, trots hans diktatoriska och överlägsna natur och hon säger, att hon kom bra överens med hustrun.

Varje fattigt försök att uppehålla livet, var faktiskt det liv, som hon betraktade som normalt och som helt bestod i att kärleksfullt söka en gyllene höjdpunkt åt barnens liv.

När barnen växte upp eller var det kanske när deras ekonomi blev bättre, det visste hon inte, började brodern utan att

tala om det för henne göra upp planer för att bli kvitt henne.

En grannkvinna, som arbetade i utlandet, ombads då hon besökte dem att söka finna en man åt systemen. När brodern så fick ett brev med ett positivt svar och ett kort på den tilltänkte mannen, föreslog han henne att ta emot erbjudandet.

Hon var 43 år gammal. Ända tills hon reste sin väg, hade hon burit bondkvinnornas vanliga dräkt; under huvudduken bildade håret en krans. Hon kunde varken skriva eller läsa och aldrig tidigare i sitt liv hade hon åkt tåg.

Hela sitt liv hade hon tillbringat i det steniga landskapet och ändå var hennes snabba förvandling till en stadens kvinna så påtalande att jag knappast kunde tro att hon inte strax före sin avresa såg ut som bilden i passet.

Hon berättade för mig om hur man köpt mer passande stadskläder och om frisörsalongen, som hennes fötter för första gången steg över tröskeln till; allt det där var nytt för henne.

Och hon tog emot allt med sådan intelligens och kvinnlig intuition, att det blev hon själv som gjort alla uppköp. I handväskan hade hon puder, parfym och läppstift, allt det där som kvinnor behöver för att försköna sig. Ja, hon till och med använde sig av dem ibland, kanske för att visa att hon visste att bruka dem eller för att ersätta något av den förlorade ungdomens färging.

Jag märkte, att hon var litet grand exalterad inför det nya livet som väntade henne, men hon kunde inte heller dölja sin inre rädsla genom att modigt ta itu med allt det nya under en mask av stadsmässigt uppträdande. Hon visste inte om mannen var så gammal som kortet visade, om det var nytaget, skulle mannen kunna vara i femtiårsåldern.

Jag vet inte om jag skulle ha mod att träda in i ett helt främmande liv bara utrustad med försvarsvapen från stenåldern. Kanske skall hon komma att flyga genom en historisk utveckling av flera århundradens mänskligt strävande med hjälp av sina oförstörda naturliga instinkter, och hon skall gå in i teknikens tidsålder, som hon skall finna sitt nya liv i, och bruka verktyg, som hon aldrig hade tillfälle att lära känna och begagna, i ögonblickets behov att undvika total undergång under maskiner av järn.

Klockan visade en kvart före midnatt.

— Ska vi inte fira årets slut på något sätt i vår kupé, frågade jag allvarligt.

Hon ville först kontrollera sitt utseende

i en spegel och se hur hennes frisyr tog sig ut som om skulle vi gå av tåget och fira i någon lyxsalong. Fastän hon hela sitt liv aldrig kommit i beröring med det här sättet att leva blev hon snart van vid dess behag. Kanske var det självbedrägeri, detta sätt att demonstrativt ta emot och acceptera allt nytt och okänt liksom ville hon förtränga känslan av obehag inför det som hon skulle komma att möta.

Ur resväskan tar hon fram en butelj dalmatiskt vin och med en hjärtlig gest inbjuder hon mig att avnjuta det.

Exakt klockan tolv passerade vi en stad och också oss hälsar det nya året med ett imponerande fyrverkeri, vars gnistor lyser upp himlen och slutar i en olycksbådande, dov ton.

Jag skålade medan jag lyssnade på knattret från fyrverkeriet och jag önskade att de nya kapitlen i hennes historia skall innehålla sidor dekorerade med bokstäver i guld.

Jag lade märke till ett plötsligt sken av tvivel i hennes ansikte; kanske var allting bara en illusion och att hon nu när hon närmade sig målet, var trött på alla övertalningar, liksom hade hon inte kraft att dölja sin fruktan för ett misslyckande.

Nej, hon kommer inte att ge upp, säger hennes ögon; livet i sten har fått hennes kropp och själ att hårdna; finns det något hårdare liv, någon mer glödande sol, som skulle kunna tygla hennes motståndskraft? Nej, hon tror inte det.

— De väntar nog på mig, säger hon till mig, mannen på fotografiet och kvinnan från vår by, min bror har skrivit och talat om exakt när jag skall komma.

— Vad skall du ta dig till om de inte fått besked om din ankomst i tid?

— Jag har adressen, men jag vet förstås inte hur jag skall hitta dit. De har säkert fått brevet, försäkrar hon och tror fortfarande på den goda turen.

Om morgonen kom vi till storstaden, som jag måste byta tåg i, och hon hade nått målet för sin resa.

Vi steg ur och ställde oss på perrongen. Ingen väntade henne. Jag kunde inte heller hjälpa henne.

— Jag skall vänta här på perrongen, kanske är de försenade.

Och med de förhoppningarna tog jag avsked av henne. En okänd känsla trängde in i mitt hjärta, när jag brydde min hjärna för hennes skull. Även om jag skulle skjuta upp att resa vidare, skulle jag knappast kunna hjälpa henne.

Jag gick in i min nya kupé, fann en bekväm plats och, eftersom det återstod litet tid till avgången var det plötsligt någonting som fick mig att gå upp på trappan, varifrån jag hade utsikt över perrongen, som vi stannade vid.

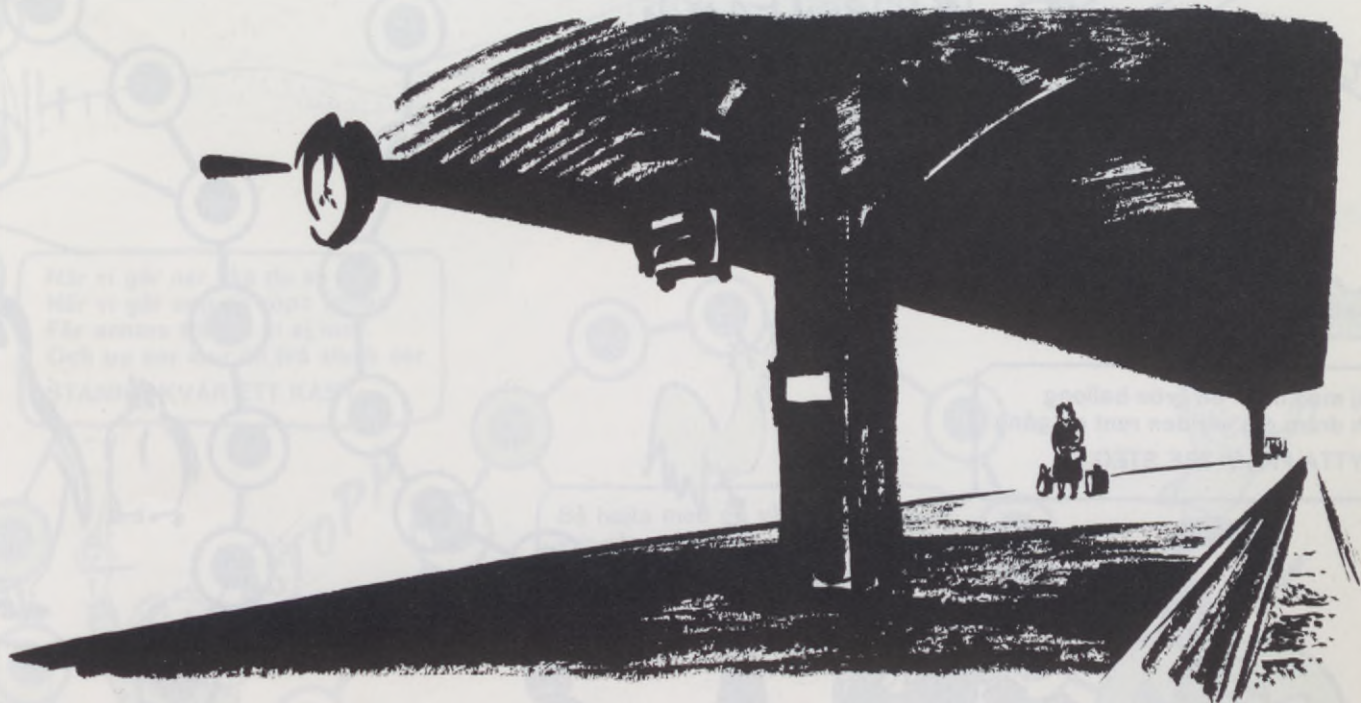
Hon stod bredvid sitt bagage. Det var långt mellan oss och jag kunde inte se tårarna, om hon såg ut att börja gråta eller om hennes ansikte uttryckte känslan att det liv, som hon lämnat, kanske inte alldeles var så hårt som väntan i ett främmande land.

Jag måste gå tillbaka, och jag har svårt att förklara varför mina ögon plötsligt började tåras.

Om hon skulle välja att återvända, vem skulle hon återvända till?

Ingen behövde henne mer i stenriket, i vilket hon odslade sitt hjärtats godhet på sådana som övergav henne. ●

*Översättning från esperanto:
Gunnar Nilsson*

LUFTSPELET.

Det här är Alperna, du ser hur djupt man ser när man ser ner
DROJ KVAR ETT KAST

Och här är luften ren och klar
som luft en gång i tiden var
DU FAR ETT EXTRA KAST

Den första plats vi landar på
den heter O-vi-väntar-så
Där vill man säkert stanna kvar
för man får vänner vart man far
STANNA KVAR ETT KAST

Sydpolens is är kall och fast
och smälter inte i en kast
FLYTТА FRAM FYRA STEG

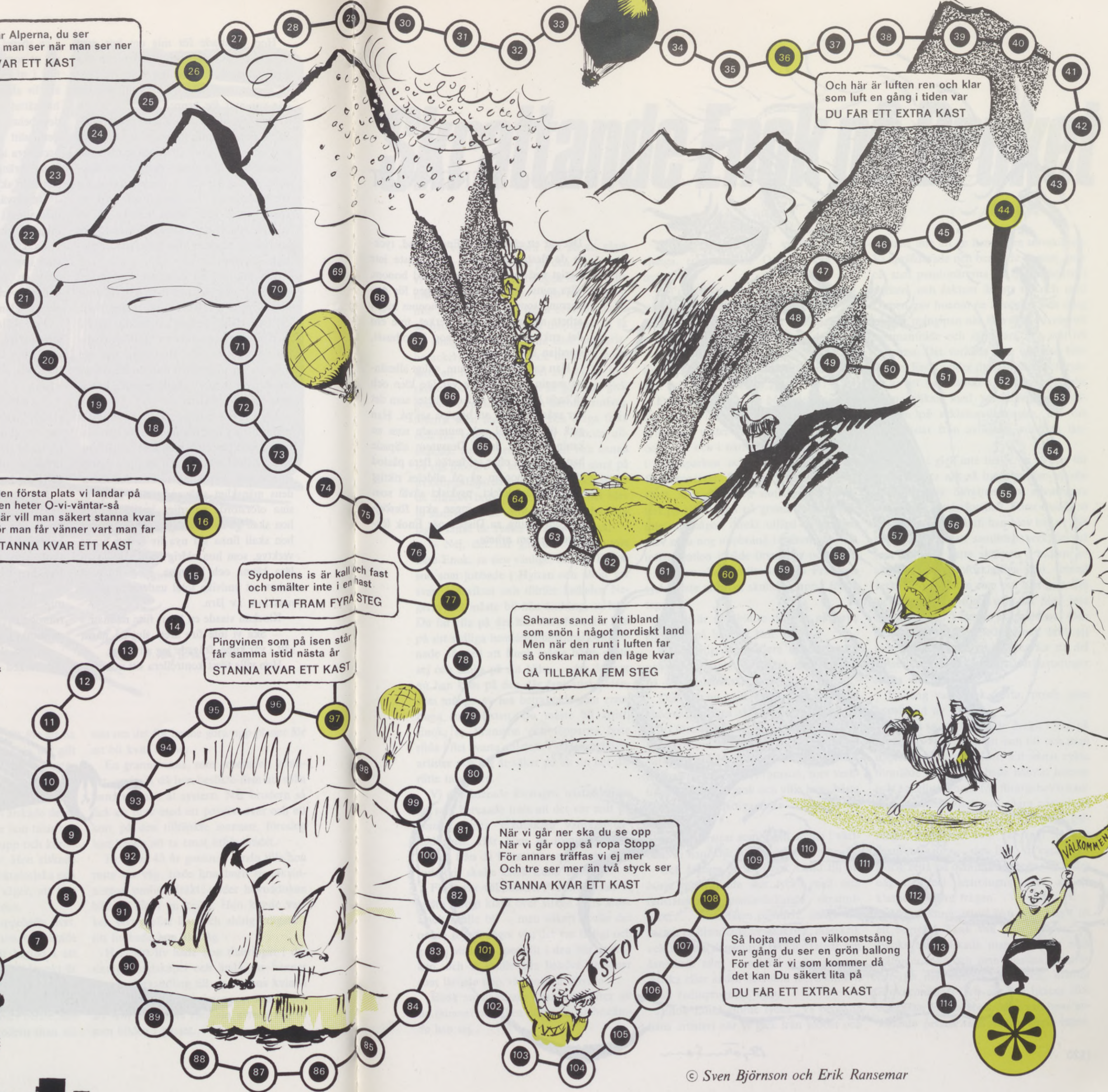
Pingvinen som på isen står
får samma istid nästa år
STANNA KVAR ETT KAST

Sahas sand är vit ibland
som snön i något nordiskt land
Men när den runt i luften far
så önskar man den låge kvar
GÅ TILLBAKA FEM STEG

När vi går ner ska du se opp
När vi går upp så ropa Stopp
För annars träffas vi ej mer
Och tre ser mer än två styck ser
STANNA KVAR ETT KAST

Så hojta med en välkomstsång
var gång du ser en grön ballong
För det är vi som kommer då
det kan Du säkert lita på
DU FAR ETT EXTRA KAST

Följ med oss i en grön ballong
och dröm dig världen runt en gång
FLYTТА FRAM TRE STEG

SVEN O. BERGKVIST

Det var ett elände med Enok Lund, tyckte de flesta på Bruket. Man visste inte riktigt vad man skulle göra med honom, allra minst Dispen och ledningen för Ankarsund som inte kunde ge honom något arbete någonstans inom Verket, inte ens det enklaste hantlangarknog i kolhuset, smedjan eller gjuteriet.

Han var inte direkt dum, enligt allmänna mening, men han var lite klen och så hade han en del små egenheter som det var svårt för folk att begripa sej på. Han gick till exempel och mumsade som en kanin dagen i ända. Dessutom släpade han ena foten efter sej fastän flera påstod att de sett honom gå på alldeles riktigt vis. Han är defekt, psykiskt såväl som fysiskt... och vi är ingen akut försörjningsinrättning, sa Dispen när Enok förhörde sej om arbete.

Skrattande Enok på Bruket

Det var många svåra ord på en gång för oss vanliga arbetare på den tiden, men vi förstod att bruksledningen inte ville ha med Enok att göra . . . och när han nu inte hade anställning inom bruksnäringen så hade han heller ingen möjlighet att få bo i någon av kasernerna eller ungarlsbarackerna, utan han fick hålla till godo med ett fallfärdigt ruckel ett stycke in i skogen och dra sej fram så gott det gick genom bärplockning och skrotinsamling, förenat med lite tjuvjakt och olaga fiske och lite småsnatteri så där i största allmänhet. Sedan brukade ju en och annan av oss jobbbara ge honom en liten slant på avlöningsdagarna när han stod och hängde utanför bruksgrindarna. Men det blev ju sämre med de möjligheterna sedan Bolaget sänkt de redan knapra lönerna.

— Nej, det här går inte längre, min käre Enok, sa den vänlige, klurige Fransson som jobbade i Hyttan och alltid var svart i ansiktet och därför kallades Negeren. Det måste bli nån ändring, sa han. Du far ulla på det här vise, fortsatte han på sitt sydliga hemlandstungomål och menade därmed att Enok måste börja sköta sej och tänka på sin hälsa — och det var nu han kom på den där fantastiska idén, som många av oss betraktade som rena, rama snilleblixten. Du måste bli artist, Enok, sa Fransson och läpparna lyste röda i det svarta anletet. Världen behöver artister och jag är säker på att du har die rätte talangera.

Vi applåderade förslaget, nästan alldes som berusade trots att det var mitt på blanka, trista grådaskiga vardagseftermiddagen. Här kom ju lösningen som manna från de himmelska makterna. Naturligtvis skulle Enok Lund bli artist!

Först var väl varken Fransson eller vi andra riktigt klara över vilken sorts artist Enok skulle bli — men säkert skulle det ordna sej på något vis; det var fattigt och grått i världen, speciellt i den här avkroken, och vi skulle alla behöva personer som lättade upp vår ensliga tillvaro.

Enok var tveksam först, men efter att ha grunnat på saken några dagar bestämde han sej.

— Men jag är inget vidare på att sjunga, erkände han. Och jag kan inte trolla.

Det tyckte inte Fransson spelade någon större roll och vi höll med Fransson, för han var inte vem som helst — sa han någonting så låg det alltid något i det.

— Det är bättre att bli eldslukare, sa Fransson. Eller sticka nålar genom öronen och helst gommen.

Enok Lund försökte både det ena och det andra, i första hand utanför bruksgrindarna under avlöningsdagarna, men också på och i närheten av ljugarbänken i Bruksparken och på trappan utanför Brukskontoret. Det blev en eller annan slant, men dessvärre slutade hans artisteri på sjukstugan på grund av att Enok inte var någon direkt utlärd artist; han blev nära nog uppbränd i halsen och fick inflammation i både örsnibbar och gom.

Vi blev alla bedrövade, men Fransson tyckte inte att man skulle ge upp i första taget.

— Det är nog bättre du står på huvu eller går på lina, sa han.

— Naturligtvis, sa flera av oss andra och förstod inte varför vi inte kommit på dessa fantastiska idéer.

Det var nu som Enok lade upp det enorma, otroliga skrattet . . .

Vi förstod alla att han ansåg dessa lösningar hopplöst omöjliga — att han alltså varken skulle klara att stå på huvudet eller gå på lina. Men Fransson, som verkligen kände för Enok och ville hans bästa i dessa onda, fattiga tider — han lät sej inte nedslås.

— Du skrattar som ingen annan i världen, sa han. Där har vi det!

Och faktum är att Enok Lund till att börja med gjorde stor lycka med sina fullständigt häpnadsväckande skrattutbrott . . . Hans läten påminde, enligt vissa, om en blandning av tjäderlek, måsskrik och modern dansmusik. Andra talade om åsneskrik eller kamelvrål i det inre av Afrika eller andra ljud som förekommit i vissa radioprogram.

Enok Lund gjorde lycka. Vi behövde hans artisteri när vi gick från jobbet och

tvekade inte att ge honom en tolvskilling. Vi applåderade och berömde honom, precis som pensionärerna på ljugarbänken i parken, och faktum är att till och med Dispen gav honom en femöring och drog på ena mungipan när han skulle i väg till sammanträde och sälja järn och stål till tyskarna. Det verkade som om han började ta Enok under övervägande och ryktet sa att han kanske till och med skulle kunna räkna med anställning så småningom på reklamavdelningen, när det kom gäster från avlägsna, konstiga länder.

Men det gick inte heller nu så bra för Enok — inte alls så hyggligt som vi alla hade hoppats. Skratten blev allvarigare och av allt sämre kvalitet. Först trodde vi att det berodde på att han blev hes av allt sitt artisteri. Men samtidigt verkade det som om han satte skratten i halsen av andra och mer oförklarliga skäl. Ibland verkade det nästan som om han grät. Då gick vi generat förbi och det blev inte många slantar i Enoks skärmössa. Och pensionärerna blev ledsna och höll sej mer och mer inomhus. Dispen för sin del passerade Enok utan att överhuvudtaget låtsas om honom . . .

En dag var Enok borta, precis som uppslukad av jorden.

Någon sa att han hade dragit i väg på turné ut i landet, ja, att han till och med uppträdde i stora städer. Ett annat rykte förmälde att polisen hade hämtat honom och anhållit honom för förargelseväckande beteende. Ytterligare några påstod att han var intagen på något hem för galningar. Men vad som var sant av alla dessa utsagor — det fick vi egentligen aldrig reda på och ingen gjorde väl heller någon direkt ansträngning för att få klarhet i själva frågan.

Men faktum är att han blev något av ett begrepp. Tänk vad roligt det var på Enoks tid, brukade man säja när man träffades man och man emellan, på jobbet, på matrasterna, i parken, utanför Brukskontoret. Och allt var liksom före eller efter Enoks epok. Men vad hans avvikande person tagit vägen visste ingen.

William Heinesen

-FÄRÖARNAS DIKTARE

av GUNNAR NILSSON

I Det var en gang, utgiven på Gyldendals förlag i Köpenhamn år 1963, berättar en rad danska författare minnen från sin barndom och sin skoltid.

Det är betecknande för William Heinesen att han uppehåller sig huvudsakligen vid skolan och lärarna och i korta porträtt ger reliefer av deras utseende och djupare liggande karaktärer.

Ett av ögonmärkena till det yttre i denna korta och fragmentariska, men ändå så talande berättelse är den om Skolgårdens Rönnebaerstræ, som William Heinesen kallar kunskapens träd på gott och ont. Dess inneboende dualism avspeglar utan tvivel det dialektiska draget i hans senare litterära författarskap — människorna är varken goda eller enbart onda, utan två krafter kämpar om herraväldet inom dem. Utslagsgivande för deras öden

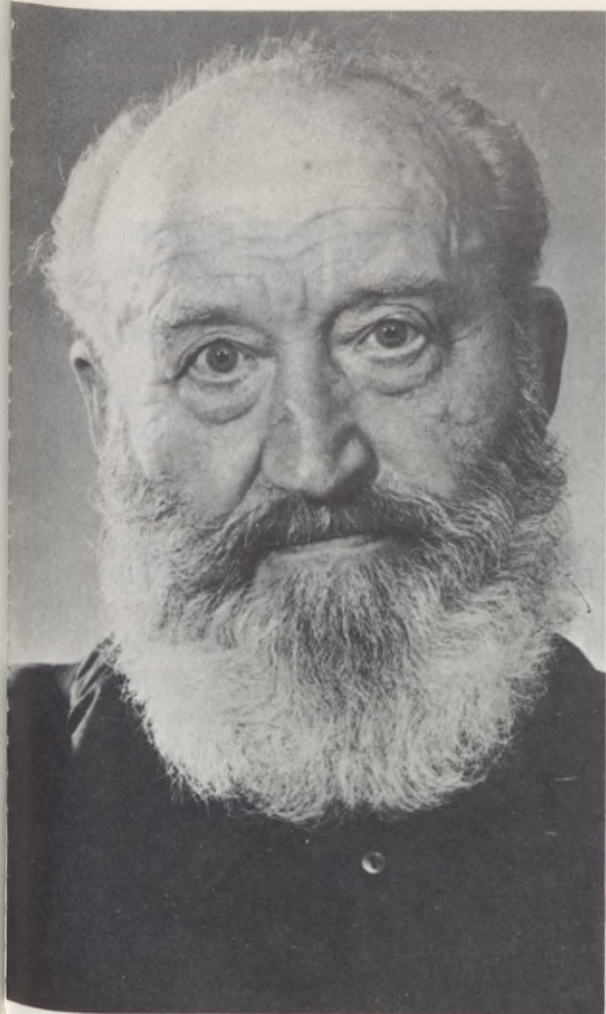
är inte enbart kvaliteter, som är lagrade i generna eller idealistiska värderingar, etiska principer utan även de yttre förhållandena och sist och slutligen ekonomiska omständigheter och samhälleliga processer.

William Heinesen är född på Thorshavn på Färöarna år 1900 som son till en köpman och sysslade efter handelsutbildning i Köpenhamn med journalistik. Hans rikt sammansatta personlighet drevs mellan het förälskelse i tur och ordning till dikten, målarkonsten och musiken och när han ägnat sitt liv åt ordens skönhet och skönheten i människornas liv och karaktärer återfinns man i hans stil, hans ordval och komposition djupa spår av bildhuggarens mejsel, målarens pensel och kompositörens lyhördhet för musiken i orden.

Den första, den lyriska perioden i hans litterära skapargärning kan anses avslutad 1936 med diktsamlingen Den dunkle sol, en period som började 1921 med den storslaget sköna diktsviten Arktiske elegier. Efter fem samlingar dikter inträder den andra perioden, som börjar när William Heinesen söker upp stigarna efter Hans Kirks litterära vandringar och år 1934 debuterar med romanen Blaesende Gry.

Därmed är den kollektiva samhällsromanen William Heinesens litterära form några år framöver, en form han driver till formfulländning över Noatun, 1938; sedan en lång tids tystnad och så tigersprånget 1949 då den episkt storslagna romanen om det färöiska samhället och dess människor, Den Sorte Gryde, utkommer.

Heinesen uppehåller sig här vid djupgående sociologiska förändringar, som orsakas av krigets vanvettiga högkonjunktur och penningmännens spel med allt — järnskrot, fisk, specerier och fraktfart — och människornas etiska värden och samhällens sociala strukturer.

Huvudpersonen är Opperman, en krämare med en sjuk hustru; en man som

med sina torra händer och sitt smil förvandlar krigstidens vanvett till pengar, aktier, som tränger in i varje människas enskilda förhållanden och slår sönder alla relationer för att omskapa alltsammans efter eget kynne och för sina egna syften.

En annan person är Simon, predikanten, som omkring en krets av religiöst troende och besatta kvinnor bygger upp en storm av väckelse.

Genom en enskild familjs öden fångar Heinesens litterära prisma ljuset och dunklet i människornas liv. Det är Livas fattiga familj, som i denna märkliga roman spelar kanske den största rollen, eftersom dess öden får stå för det fasta, det rotade, men också för den prövning som människorna utan utbildad näsa för fasta och reda pengars värde måste utstå när de ekonomiska krafternas onda böjelser driver sitt spel om människosjälar och hjärnor och armar. Liva tjänar hos Opperman, som i skuggan av den sjuka hustruns anade död kallt och beräknande driver sitt spel om de värden han sätter högst i livet och som satt den ekonomiska vinningen framför allt annat på denna skönaste av alla världar i universum — Färöarna med sin doft av tång och kala klippor.

Upplösningen av det fast utformade, strikt hållna dramat med sitt galleri av människor blir död och skam och vanära för vissa och en hårt erövrade lycka för somliga. Natten hustrun dör våldtar Op-

perman Liva, som blir vansinnig. Med pyssel och pussel lyckas denne korrumpdera dem som skulle ha näpsat honom med lagens arm, och hans liv rinner vidare i den riktning dit de största strömmarna av pengar flyter.

Magdalenas och Frederiks kärlekslycka står som en vinjett för livets skönhet och rikedom, de fattigas och tålmodigas slutgiltigt funna väg till livets rosengårdar, där tillvarons kretslopp upprepar sig och fullbordas.

Efter Den sorte Gryde lämnar William Heinesen Kirks vägar och ägnar sig mer åt naturkrafternas spel med människorna än samhällsstrukturernas påverkan på människolivets outrönlige skepnader.

Dock kvarstår det grundläggande draget i Heinesens storslagna prosa: hans underbara förmåga att förena realism och fantasi, som får sångerna och danserna från det hedniskt vilda och säregna Färöarna att återklinga i varje rad han skriver, i varje ord han målar med sin förtrollande pensel. Därmed förenas den isländska sagans dikt med den moderna romanens strama stil. Prosan blir något mer och något skönare än den rikedom som ligger förborgad i skriftens strukturer.

Att Heinesen inte varit på tal till ett Nobelpris är ofattbart. Denne, en av de största av våra levande epiker i Norden, som står oss så nära och som förmått att återge livets stora öde och samhällens skiften så storslaget. ●

En man som spelar schack med döden. Efter en gammal kyrkmålning.

Ordet schack härstammar från det persiska ordet för kung: shah. Spelet har utvecklats ur ett annat spel: *chaturanga* (ordagrant: det fyrdelade) och härstammar från Indien. Chaturanga var också benämningen på den indiska hären med dess fyra vapenslag. Även det allra tidigaste schackbrädet indelades i 64 rutor och varje spelare hade en kung, ett torn, en riddare (vår springare), en narr (vår löpare) och fyra bönder. Två av spelarna spelade tillsammans mot de båda andra och varje spelare försökte att med sin kung uppnå bundsförvantens kungsfält för att, om detta lyckades, överta befälet för hela den förbundna armén. Det slutliga målet var att slå de båda fientliga kungarna. Många indiska sagor och sägner berättar om betydelsen och verkningarna av det sinnrika spelet. Det hände, påstås det, att kungar och furstar blev så fascinerade av spelet och dess outtömliga möjligheter, att de glömde sina regeringsbestyr och dessutom ofta förlorade både gods och guld. De verkligt skickliga spelarna betraktades som representanter för högsta visdom.

Den äldsta indiska urkund vari schackspelet omnämns är skalden Banas lovsång över kung Shriharschås visa och fredliga

SCHACK

-de obegränsade möjligheternas spel

av STURE WAHLSTRÖM

regering i början av 600-talet e. Kr. Denna regering skall ha varit så till den grad fredlig att inte ens det minsta lilla krig förekom i landet. De enda härar som drabbade samman var schackbrädets.

◦ När schackspelet utbreddes över Persien och Arabien och senare gjorde sitt segerrika intåg i Europa, genomgick det en utvecklingsprocess fram till den nuvarande formen.

När tävlingar började hållas, blev det verklig fart på utvecklingen. Sådana ägde rum redan på 1700-talet, och obestridd mästare under en lång tid var fransmannen Francois André Danican, alias Philidor (1726–1795). Därefter följde engelsmannen Howard Staunton (1810–1874).

Världens första turnering spelades i London 1851 i samband med den stora världsutställningen, och segrare blev här tysken Adolf Andersen, känd bl a för det sk *odödliga partiet*, där han offerar två bönder, en löpare, två torn och damen för att med de återstående pjäserna göra motståndaren matt. Motståndaren hette Lew Kieseritsky.

Amerikanen Paul Morphy (1837–1884) slog Andersen i ett parti, och han var världens obestriddligt bäste spelare mellan 1858 och 1862.

Den förste som kallade sig världsmästare var österrikaren Wilhelm Steinitz (1836–1900). Han slog Andersen i ett parti 1866 och utropade sig själv till världsmästare utan att någon protesterade. År 1894 måste han överlåta titeln till

tysken Emanuel Lasker (1868–1941). José Raoul Capablanca (1888–1942) från Kuba tog mästartiteln från Lasker 1921.

Sedan dess har ryssarna varit starkt dominerande, ända tills amerikanen Bobby Fischer (f 1943) gjorde sin smått sensationella inbrytning. Han räknas nu av många som den förnämste schackspelaren genom tiderna. Det är han kanske inte – men han har i alla fall en intelligenskvt på 187, vilket förvisso inte är småsaker.

◦ Det dröjde ända till 1834 innan den första schackspalten uppenbarade sig. Det var i en tidning som hette *Bells Life* och redigerades av en mr George Walker i London. Två år senare startade den första schacktidningen. Den hette *Palamede* och utgavs av en parisare vid namn La-bordonnais.

Det första egentliga schacksällskapet var det engelska *Yorkshire Chess Association*, som bildades 1841.

◦ När schackspelet kom till Sverige, är ännu inte utrett. Esaias Tegnér's dikt om Fritiofs och Björns uppgörelse "vid ett schackbord skönt att skåda" avvisas i Jerzy Gisyckis *Stora schackboken* och en del andra skrifter som en anakronism. Så helt utan vidare kan man kanske dock inte utesluta möjligheten att de två vikingarna under någon av sina färder kommit i kontakt med schackspelet. Otivelaktigt slår emellertid Gizycki Tegnér på fingrarna då han påvisar att damen –

tidigare visiren — var en klenare pjäs och absolut inte "spelets bästa docka".

I Goethes pjäs *Götz von Berlichingen* sitter Adelheid och biskopen och spelar schack. Adelheid säger att schacket är en prövosten för hjärnan och får här enligt uttolkarna uttrycka diktarens uppfattning.

Olaus Magnus skildrar i sin *Historia om de nordiska folken* (1555) schackspelets lämplighet när man vill avgöra en friares företräden. Så här skriver han:

"Alldenstund människornas sinnelag och tankar och vad de föra i skölden hör till det svåraste i detta mänskliga liv att kunna märka och utrona, liksom huru de i stor lycka eller olycka, veta skicka sig och förhålla sig, så har det varit bruk inom de förnämsta släkter bland göter och svenskar, när de haft före att utstyra sina döttrar för gifte att söka utforska och sätta på prov på olika sätt och vägar de män, men i synnerhet genom schackspel, som fria till dem."

◦ I vår egen tids litteratur med schackliga motiv intresserar alldeles särskilt Stefan Zweigs stora novell *Schack*. Författa-

De här gamla schackpjäserna fann man för en del år sedan vid utgrävningar i Västergötland.

ren skildrar med psykologiskt djupsinne hur en människas personlighet klyvs av spelet.

Novellen handlar om en man som fångad av nazisterna börjar spela schack med sig själv för att stå ut med tortyren. Till sist lever han helt i schackets värld och går efter frigivningen sin psykiska undergång till mötes i en skrämmande scen vid ett schackbräde.

Går vi litet längre tillbaka i tiden så finner vi i Jules Vernes bok *Kapten Hector Servadacs resa i världsrymden* ett avsnitt om två engelska officerare, som sitter på en klippa vid Gibraltar och spelar schack. De gör sig ingen brådska, utan drar bara fyra drag vardera i veckan. Under partiets gång kolliderar jorden med en komet, och deras klippa slits loss. Efter några korthuggna kommentarer återupptar de ute i rymden sitt avbrutna schackparti.

Frans G Bengtsson valde denna händelse som upptakt till sin fina essä om schackspelare.

◦ Bland kända personer i historien är det lätt att hitta mer eller mindre passionerade schackspelare. Den mongoliske erövraren Timur-lenk var så fångad av spelet att han gav sin son namnet Scharruch, som betyder kungstorn. Den engelske kungen Johan utan land var en mycket skicklig spelare, och Ivan den förskräcklige skall enligt traditionen ha dött framför ett schackbräde. En av hans efterföljare på den ryska tronen, Peter den store, arrangerade s k schackhörnor vid sitt hov, och i sin dagbok berättar han om hur han själv svarvat ett schackspel av trä.

Voltaire spelade korrespondensschack

med ett flertal personer, bl a Fredrik II av Preussen, med vilken han också uppehöll en livlig filosofisk brevväxling.

Napoleon I kunde sällan smälta en förlust i schack och skulle därför förmodligen ha stått sig dåligt inför Olaus Magnus' mågtest.

Karl Marx, Friedrich Engels och Lenin lär ha varit goda schackspelare. Det var också många av 1800-talets ryska författare, t ex Turgenjev, Lermontov, Pusjkin och Tolstoj. Den sistnämnde måste lägga undan kortlapparna då han gifte sig, men fick ersättning med råge i schackspelet. Han var en mycket god spelare, men tvivlade själv på sin förmåga. Sina feldrag hade han vanligtvis mycket svårt att smälta.

Två berömda konstnärer som ägnade sig åt schack var Rembrandt och Repin.

◦ Det påstås att de flesta schackspelare tror sig vara bättre än de verkligen är. De vill, anses det, liksom fotbolls- och ishockeyspelare, gärna bortförklara sina förluster. Frans G Bengtsson berättade hur han själv inte kunde begripa varför de verkliga framgångarna vid schackbrädet uteblev, och han betraktade sina olycksbröder så här:

"Denna kategori består framför allt av de våldsamt schackberusade och obegränsat förhoppningsfulla unga spelare som leva i schackets rymder dag och natt men av någon anledning ännu inte blivit mästare. Var och en bland dem är, enligt egen objektiv bevisföring, avgjort spelstarkare än övriga, trots nederlag och en och annan jumboplacering; och varför vederbörande inte blivit klubbchampion, distriktsmästare, svensk mästare, nordisk mästa-

Kungsgambit

Vit:	Svart:
A Andersen	L. Kieseritzky
1. e2-e4, e7-e5	13. h4-h5, Dg6-g5
2. f2-f4, e5xf4	14. Dc1-f3, Sf6-g8
3. Lf1-c4, Dd8-h4†	15. Lc1xf4, Dg5-f6
4. Ke1-f1, b7-b5	16. Sb1-c3, Lf8-c5
5. Lc4xby, Sg8-f6	17. Sc3-d5, Df6xb2
6. Sg1-f3, Dh4-h6	18. Lf4-d6, Lc5xg1
7. d2-d3, Sf6-h5	19. e4-e5, Db2xa1†
8. Sf3-h4, Dh6-g5	20. Kf1-e2, Sb8-a6
9. Sh4-f5, c7-c5	21. Sf5xg7†, Ke8-d8
10. g2-g4, Sh5-f6	22. Df3-f6†, Sg8xf6
11. Th1-g1, c6xb5	23. Ld6-e7 matt
12. h2-h4, Dg5-g6	

DET ODÖDLIGA PARTIET

Odödliga partiet är en märklig schackskapelse, som än i dag tjuvar otaliga schackspelare. Partiet tillkom under London-turneringen 1851 och spelades mellan Adolf Andersen och Lew Kieseritzky. Den förre, som blev segrare i turneringen, svarade för det bästa arbetet i **Det odödliga partiet**, som fick sitt epitet 1854.

Partiet finns återgivet i många schackböcker världen runt och betraktas alltjämt som ett kombinatoriskt mästerverk.

Här spelar kurfursten Johan Fredrik d. ä. av Sachsen schack med en spansk kapten, som tillhörde vakten kring den fångslade fursten.

re, internationell mästare eller stormästare är i själva verket en högst invecklad historia, som rymmer talrika inslag av skakande ödestragik men som han dock på lediga stunder gärna berättar.”

Redan morerna, som introducerade schacket i Spanien, var väl medvetna om viljan till bortförklaring. I ett gammalt manuskript står att lära: ”Förloraren har alltid en ursäkt att komma med.”

Inte bara psykiskt utan även fysiskt påverkas man av schack. Redaktören och schackteoretikern A Hildebrand i Uppsala har berättat att han en gång i Estland deltog i ett experiment som bekräftade hur hela kroppen engagerades i spelet genom den stora anspänning som främst hör till ett turneringsparti. En läkare, som intresserade sig för schackspelarens reaktioner, delade ut febertermometrar till schackspelarna under en matchkväll, och de satt matchen igenom med termometern under tungan. Det visade sig att kroppstemperaturen steg ett eller två streck över det normala hos samtliga spelare.

○ Det längsta schackparti som registrerats slutade med remi det 191:a draget mellan H Pilnik, Argentina, och M Czerniak, Israel, i Mar del Plata, Argentina i april 1950. Den totala speltiden var 20 timmar.

Ett parti på 21 1/2 timmar med remi i 171:a draget (i genomsnitt 7 1/2 minut per drag) spelades av två herrar vid namn Makagonov och Chekover i Baku 1945.

Längsta spelet i ”blixtschack” (maximitid för varje drag är 5 minuter) är 60

timmar och 1 minut, och det spelades av David Freeman och Phillip Luckett, Storbritannien, 29–31 mars 1972. Ingen paus varade längre än 3 minuter.

Engelsmännen Lawrence Grant och Munro MacLennan, den sistnämnde nu bosatt i Sydney, Australien, håller när detta skrivs på med ett parti som startade vid Glasgow University år 1927. De har gjort ett drag varje jul och räknar med ett avgörande kring det kommande årsskiftet.

Det kortaste parti som registrerats mellan stormästare är på fyra drag. Lazard (vit) besegrade Gibaud (svart) på ett schackkafé i Paris 1924. Partiet förlöpte på följande sätt:

1: d2–d4, Sg8–f6. 2: Sb1–32, e7–e5. 3: d4–e5, Sf6–g4. 4: h2–23, Sg4–e3.

Vit hade att välja mellan att förlora sin drottning eller bli schack matt.

Stormästarrekordet i att ha spelat mot flest spelare samtidigt måste ses med hänsyn till om motspelarna ersätts med andra efter hand som de utgår (t ex på grund av förlust) eller om det totala antalet motspelare är med helt från början.

Det största antalet motspelare på en gång hade den svenske stormästaren Gideon Ståhlberg i Buenos Ayres 1940. Han spelade sammanlagt 400 partier och vann 379 av dem.

Belgiern Georges Koltanowsky spelade 56 partier blindschack i San Francisco 1960 och vann 50 av dem, medan de återstående slutade remi. Det hela varade i ca 10 timmar. Spelet försiggick emeller-

tid efter systemet att ersätta spelare efter hand.

Världsrekordet i blindschack sattes av Miguel Najdorf från Argentina med 45 partier i Sao Paolo 1942.

○ Liksom det tiderna igenom har funnits gott om geniala och originella schackspelare, så har det naturligtvis också funnits och finns – gott om mer eller mindre märkvärdiga schackspel.

För några år sedan donerade den nu avlidne direktören Erik Olsson från Pripps i Göteborg en samling schackspel till Göteborgs schackförbund. Ett av spelen är ett ryskt revolutionsdito, inköpt på världsutställningen i New York 1939. Pjäserna är vita och röda. De vita representerar tsarmakten och de röda kommunistiska sidan. Tsaren är döden själv med grinande dödskalle och klädd i rustning. De vita bönderna är bondkvinnor fjättade i kedjor och de röda bönderna är bondkvinnor med skärar i händerna, omgivna av sädesax. Den röda sidans drottning är en vacker kvinna med uppåtvänt ansikte, klädd i folklig helgdagsdress, och kungen är en reslig arbetare med slägga.

I den här samlingen finns också ett tyskt spel i metall, som skildrar 1870–1871 års krig. Napoleon III behängd med hederslegionen är franske kungen. Den vita kollegan är Wilhelm II på preussiskt vis.

Ett svenskt 1600-talsspel visar en dansk-svensk uppgörelse med tornen krönta av danska och svenska flaggor. Bönderna bär klubbor.

Till samlingen hör också några miniatyrspel. Flertalet av detta spels pjäser är så små att de får plats inuti en ordinär valnöt.

Ett kinesiskt spel, monterat på ett bord, är något av en miniatyr av en miniatyr.

○ Världens förnämsta samling av schackpjäser, men även åtskilliga kompletta schackspel, finns i Paris och är hopsamlad av Jean Maunoury, ett känt samlar-namn på området. Den verkliga dyrgripen i samlingen är ett 1300-talsspel från Ludvig XV:s tid. Pjäserna är av kristall och silver.

I Leningrad finns en fantastisk samling av ryska, indiska, japanska, kinesiska, polska, engelska, tjeckiska och engelska spel. Till rariteterna hör den ryske bojaren Tregubovs miniatyrpjäser i ben samt ett spel med bronspjäser från Katarina II:s dagar. ●

MOTORSLUPEN

av TORSTEN SÖDERLING

Översten för kavalleriet reser sig ur den tunga handsnidade stolen och höjer vinglasen. Bordet är dukat med levande ljus och lågorna kämpar mot två cirkulerande väggfläktar i det tropikvarma rummet. Man ser resterna efter en vulgär måltid på tjocka biffstekar, en oljedränkt sallad och vårdslöst slängda vita brödbitar. Många buteljer har tömts. Rödvinet är tungt och importerat från Frankrike. Översten sträcker på sin satta, statyliknande figur och höjer bröstet för att tala till sina kolleger, företrädarna för infanteriet och flygvapnet samt amiralen för flottan. Infanteriet har nyligen förstärkts med nordamerikanska utskottsvapen och jeepar. Flyget räknar fem spaningsplan och etthundratjugofem officerare. Flottan bröstar sig med två kanonbåtar, med uppgift att avpatrullera floden samt skjuta patriotiska salvor på självständighetsdagarna, den 14 och 15 maj. När pjäserna rekylar bågner plåtarna och skroven darrar.

Måltiden har ägt rum i kavalleriöverstens privata mäss som har fyra dörrar, på bägge sidor bevakade av en bredbent kpist-korpral som är otillgänglig för allt umgänge som inte gäller borstiga befallningar.

— Mina herrar, inleder översten sitt

anförande i barsk orderstil. Mina kolleger, söner av många ärorika revolutioner. Jag har inbjudit er till denna måltid, för att kungöra en historisk sanning. Ni är de första som får veta den: Vårt land har fått en ny president. Jag ber att ni reser och skålar för min framgång. Huset är omringat av mina kavallerister. Ni behöver inte lämna ifrån er pistolerna. Det räcker om ni lyfter glasen och dricker mig till . . . Skål! . . . Denna segermåltid är nu avslutad och ni kan återvända till era förband. I morgon får ni närmare order, skriftligen. Vår vördade förre president befinner sig välbehållen på sin lantgård, bevakad av mina bästa män, för att garantera hans personliga säkerhet. Han hälsar att han ställer sig helt lojal. Leve fosterlandet!

Ett par dagar efter denna oblodiga omstörtning börjar strejkerna. Först lägger huvudstadens bagare ner arbetet. Då kommenderas värnpliktiga till ugnarna

och folket får som vanligt det vita bröd, som av tradition är huvudbeståndsdelen i varje måltid. När bagarna efter en vecka börjar återvända till trågen, strejkar spårvägspersonalen. Då hämtas förare och konduktörer i sina hem av polisen. På varje plattform, fram som bak, står en stum kavallerist med kpisten skjutklar. Med denna bistra övervakning rullar spårvagnarna. Men då förarna nu på sekunder tvingas att följa tidtabellen, missar många passagerare avgångstiden. Med militärisk punktlighet förlorar livet något av sin vanliga tropiska charm. För att hävda sin frihet väljer många trafikanter att promenera i stället för att falla undan för diktaturen.

Lika plötsligt som bagarna försvinner en dag renhållningsarbetarna från stans soldränkta arenor och i deras ställe kommer militärer i gröna lägerrockar och spolar och sopar gator och torg och ploc-

kar bort skräpet från parkerna. Samtidigt hotas husägarna med polishämtning om de inte ser till så att hyresgästerna slutar med att nattetid tömma sina hinkar från balkongen. Mitt i strejken har detta det goda med sig att stan får en andedräkt som om den plötsligt kommit på idén att börja borsta tänderna på mornarna.

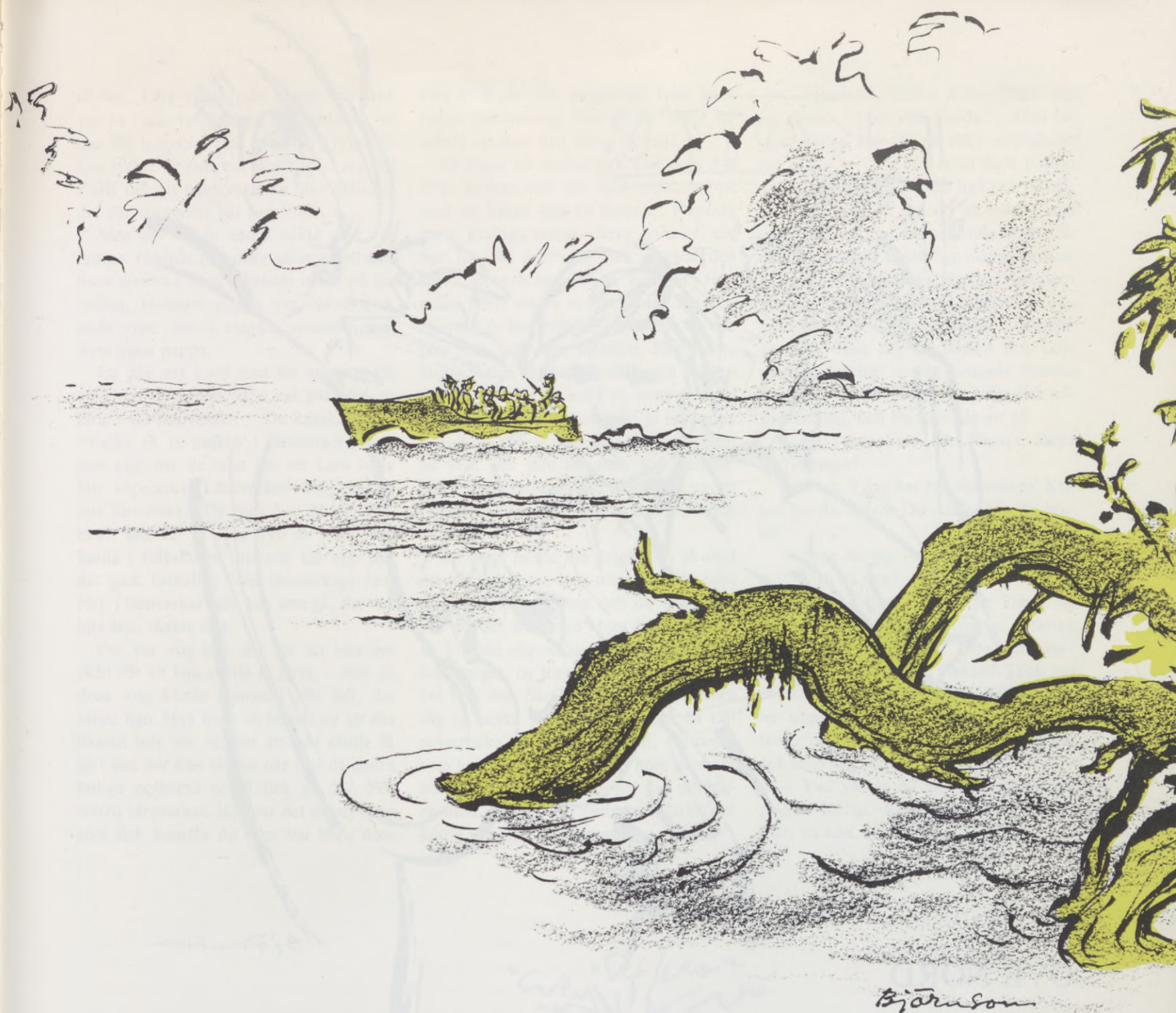
Eftersom strejken saknar samordning och det mesta folket är massiva individualister blir nästa aktion, att när renhållarna återgått till jobben började skomakarna strejka. En morgon är alla huvudstadens skomakareverkstäder igenbom-

made. En del svär över att de inte får hämta sina inlämnade skor. Men vad har ett par skor för egentlig betydelse i ett land, där mer än halva befolkningen trasar barfota genom livet? Skomakarnas aktion får ingen annan samhällseffekt än att de själva blir lidande. I stället börjar man skratta så smått åt skomakarna; och detta att bli utsatta för löje, är det värsta som kan drabba "söner av ett stolt folk". Ett folk, som visserligen en gång darrade inför anblicken av sin grymmaste diktator och knappt vågade uttala hans namn högt, men likafullt av kärlek till den "fattiga men fria fosterjorden" följde honom som paralyserad boskap till det yttersta

nederlagets slaktbänk. — När skomakarna möter löje i stället för respekt öppnar de genast sina verkstäder, och efter detta "fracaso" avstannar strejkvågen och arbetslivet går in i normala gängor.

Den diktatoriska ordningen har inte rubbats i nämnvärd grad. Men den har dock fått höra att det finns hundar som vågar morra och folket har känt något av det politiska livets kyla svepa genom vardagslivet under den heta solkakan.

Om strejken har inte skrivits eller talats ett enda officiellt ord. Tre dagstidningar och fem radiostationer tigger på diktatorns befallning. Men polisen har fungerat oförtröttligt, och när den i hemlighet anhållit det halvdussin män som anses vara strejkledarna, förs dessa lika hemligt ombord i en av kanonbåtarna och transporteras upp för floden. Det lilla kavata krigsskeppet går så högt upp det vågar i den

grunda floden med dess alltid rörliga sandbankar. Därefter fraktas männen i en motorslup högst upp i det finmaskiga vattensystemet, där små obebodda ångande öar simmar i träskmarkerna.

Sedan männen greps har de behandlats med kompakt tystnad. Ingen har ens blivit förhörd. De har omhändertagits av ett statsskick som berömmar sig av att arbeta smidigt och humant och kan konstnärligt skydda sig mot uppviglingskycklingar. Helst innan de hunnit kläckas. Men i dag talar man till männen för första gången efter anhållandet. De får veta att de snart kommer att frigges och sedan kan företaga sig precis vad de önskar. Därefter börjar ilandsättningen, som sker styckevis — med var och en på sin egen lilla ö.

Då de greps i hemmet utnyttjade de möjligheten att ta på sig sina bästa kläder innan de fördes bort av poliserna. Man visste ju aldrig vad som förestod. Kanske

skulle man ställas inför uppsatta ämbetsmän eller höga militärer, kanske anklagas officiellt inför domstol. Därför sitter de nu i motorslupen i sina söndagskostymer. Med kavajen avtagen för värmens skull och med skjortärmarna uppkavlade, iklädda långa färgskrikande slipsar och ljusa panamahattar till skydd mot solen. Solstrålarna reflekteras och skjuter blixtrar från de stärkta hattbrättorna. Deras annars glänsande varmbruna ansikten är skäggiga och livlösa, blickarna irrar bortom verkligheten.

Männen får tillbaka sina personliga identitetskort. Det som är obligatoriskt i ett "land som bygger på lag och ordning" och därför vill att medborgaren skall känna sig trygg och kunna legitimeras sig, när han exempelvis vill kräva sin rätt inför någon myndighet. Som särskild hedersbevisning, åtföljd av en officersstamma honnör, mottager slutligen den

frigivne innan han kliver över relingen och tar sin suveräna ö i besittning, en grov machete med blänkande skarpslipat blad, till försvar mot ormar och krokodiler.

Därpå återvänder kanonbåten nerför floden, ankrar upp framför regeringspalatset och brassar av en överenskommen salva. Då vet före detta översten att han kan känna sig trygg. Strejken är definitivt stoppad. Hans samvete känns också ovanligt lätt. Han har inte behöva bruka vapen, inte ens batonger, och tortyr är inte hans patentmedicin. Den här gången skall ingen kunna anklaga polischefen för att ha låtit slita naglarna av folk.

— Men hur ska de kunna klara sig ute i träsket?

— Klara sig? De har ju sin machete! Vi har inte krökt ett hår på deras huvuden. Ingen har ens förbjudit dem att återvända.

OVE NORD

Det första jobbet

Lars pappa var död. När hans pappa hade dött, hade han bara varit ett par år, hade de stora sagt. De stora hade trott att Lars inte hörde vad de pratade om, bara för att han suttit på golvet och lekt. Lung-sot var en sjukdom som inte gick att bota, hade han hört när de talade om hans pappa. Ibland hade de gråtit, mormor mest. Men när hans mamma kom in hade de börjat tala om något annat.

De hade fått bo hos mormor och morfar i deras hus vid sågverket en bit utanför staden. Morfar var förman och hans pappa hade också arbetat vid sågen innan

han dog. Hans mamma hade sytt åt andra tanter, sedan började hon sticka på en maskin, skulle visst bli tröjor. Han hade fått hjälpa mamma att hålla upp garnhärvor och då fått några ören för varje nystan.

Lars var väl åtta år när de flyttade in till staden. Han hade börjat i andra klassen i småskolan. Kanske kände han en oro inför den främmande stadsmiljön. Där de bott förut, det låg ju inte så långt från staden, — inte en mil ens — där kände han alla.

Visst var det dom som tittade litet ned-

låtande när de hörde, att de var komna från sågverket vid "kanten av bondbygden". Men det där gick snart över. Lars klarade sig bra i skolan och blev så småningom accepterad av skolkamraterna. Och läraren sa heller aldrig något om att han var från landet.

Någon dag innan sommarlovet skulle börja, hade läraren kommit hem till dem och lämnat ett kuvert med 20 kronor.

— Det är ett stipendium till Lars, hade han sagt. Lars hade trott att det var för att de var fattiga, men tanterna i huset sa att det nog var för att han varit duktig i

skolan. Lars visste inte riktigt, för han var ju i alla fall sämst i gymnastiken, sa han till tanterna. Det där med gymnastiken tyckte de inte var så viktigt. Lars såg i alla fall att hans mamma blev glad, så det där stipendiet var nog bra!

Men det var ju andra också som var fattiga. Gunnar på andra sidan gatan och hans mamma. Hon arbetade också på fabriken, Gunnars pappa var också död, hade visst dött i samma sjukdom som hans egen pappa.

En dag var Lars med sin mamma till en kusin till henne. Hon var gift med en lärare vid läroverket. — Du kanske skulle försöka få in pojken i läroverket, hade hon sagt när de talat om att Lars hade fått stipendiet. Läroverket! Nej, nej — inte läroverket! Då blev han ju ett "fårben". Det var ju dom som de stora pojkarna i folkskolan brukade klå upp när det gick fackeltåg från läroverksgården. Nej, i läroverket ville han inte gå, det var inte bra, tänkte han.

Det var nog inte det där att han var rädd för att han skulle få stryk — inte av dom som kände honom i alla fall, det visste han. Han hade en känsla av att det liksom inte var rättvist att han skulle få gå i den där fina skolan när inte de andra fattiga pojkarna också fick gå där. För resten läroverket, inte var det de styvaste som fick komma dit. Det var bara dom

som hade de rika papporna! Lars hade redan bestämt sig: Han skulle börja att arbeta så snart han slutat skolan.

På vägen till skolan gick han varje dag förbi kyrkan och där höll arbetarna på med att bygga upp en stenmur. Han såg deras kraftiga armar, deras muskler, såg hur lätt de arbetade med släggor och spett: stenarbetare skulle han bli. Han måste börja arbeta så fort skolan var slut. Han såg ju hur trött hans mamma var när hon kom hem från fabriken. Hon måste hugga veden när hon kom hem på kvällen också, det var så kallt på vintern i det gamla huset. De andra hade ju en pappa som högg ved åt dem. Lars fick inte hugga ved, fick inte ha yxan för mamma. Hans kusin hade nästan huggit av sig ett finger. Det var nog därför Lars inte fick ha yxan.

De stora talade om kriget och så stod det ju i tidningen. Lars mamma hade köpt tidningen någon gång och då hade han sett att det stod med stora bokstäver att de krigade någonstans. En dag gick han över torget, en torgdag när det var mycket folk där. Skollovet hade börjat. Han såg en pojke som stod där med en tidningspacke under ena armen, en pojke som han sett förut. När han kom närmare hörde han att pojken ropade vad tidningen hette och såg hur tanter och farbröder köpte tidningar av honom.

— Tidningar, tänkte Lars. Tänk om jag skulle . . . Om man kunde . . . Han vågade nästan inte tro på vilka möjligheter det skulle ge. När han kom intill pojken dröjde det en stund innan han fick tillfälle tala med honom; det var så många som stod omkring honom och ville köpa tidningar. Han såg också hur många av dem gav pojken mer pengar än vad tidningen kostade och att de bara vinkade åt honom när han ville ge tillbaka: — Behåll, grabben. Han såg att pojken fick sälja varenda tidning. — Jag kommer tillbaka sedan, sade han till dem som inte fick någon tidning, och beredde sig att gå.

— Hej, sade Lars, litet försagt. Säljer du tidningar?

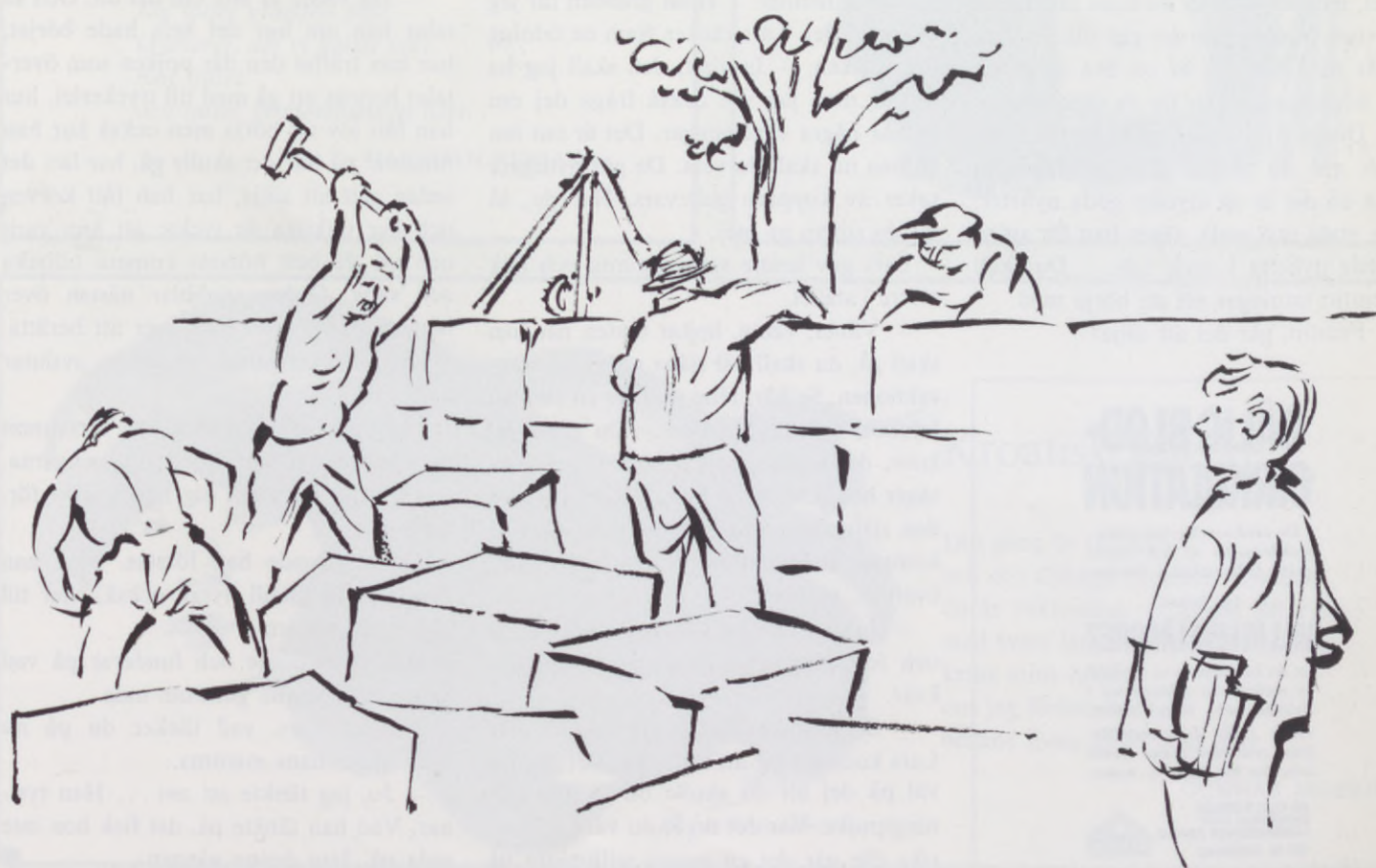
— Visst. I dag har jag sålt många. Kriget, ser du, kriget. Du skulle sälja du också!

— Tror du jag —

— Vad då tror?

— Att jag kan. Lars börjar känna sig osäker. Skulle han våga springa omkring och ropa att folk skulle köpa tidningar? Skulle de inte titta på honom? Tänk om det kom någon av mammas bekanta, eller någon hemma från mormors; några tanter därifrån brukade ju vara på torget och sälja ägg och smör och bär.

— Vad väntar du på, frågar tidningspojken otåligt. Kom med nu — det är klart du kan. Jag vet att de vill ha ett par

pojkar till, det sa faktorn. Pojken drar Lars i blusärmen. Kom nu!

— Men tror du att . . .

— Ja, det tror jag, jag är säker på att du får börja. Jag skall fråga för jag känner faktorn, säger den andre självsäkert.

Faktorn, tänker Lars, det måste nog vara en väldigt fin människa det. Lars hade aldrig sett en faktor.

När de efter en stund stod inne på tidningsexpeditionen och faktorn kommit in såg Lars att denne inte verkade så farlig som han ibland hade föreställt sig att sådana skulle vara som bestämde.

— Jasså — det är du som vill sälja vår tidning, sade han vänligt, och strök sig över skägget. Kanske det. Och det kan du, förstår jag!

Lars tycker han ser litet bister ut nu och blir litet osäker. — Jag har ju aldrig sålt förut, förstås, men . . .

— Nu vill du försöka, fyller faktorn i. Det var så du menade, det är jag alldeles säker på. Ville du börja redan i dag, eller . . .

Lars hade inte talat med sin mamma om att han skulle sälja tidningar, hade ju inte kommit på det förrän han för en stund sedan träffat den andre pojken. Men att inte hans mamma visste om det, det vågar han inte säga till faktorn för då kanske han inte fick börja sälja alls.

— Jag börjar väl i dag, svarar han. Och nu var det ingen tid att ändra sig.

— Det var klara besked, så skall det låta. Lars, för det var ju så du hette, får ta Saluhallen, Nisse, du fortsätter med torget, men först följer du Lars till Hallen och visar honom hur det går till. Hallen, förstår du Lars, det är ett bra ställe att sälja tidningar på. Där får du sälja många.

— Du har då också näsa för det här jobbet när du börjar sälja en dag som denna då det är så mycket goda nyheter. Näja, goda och goda, säger han för själv, säljande nyheter i varje fall. — Du skall ha femtio tidningar till att börja med.

— Femtio, går det att sälja?

— Det går. Fröken Nilsson, femtio till Lars och lika till Nisse. Och sedan bums iväg pojkar. Det finns en tidning till i stan. Glöm aldrig det!

Lars försöker hänga med Nisse när de kommer ut på gatan och det är inte bara tidningsbunten som ger honom bly i benen. Han funderar på vad det är han gett sig in på. Om en stund är de framme vid Saluhallen. Lars har varit där förut, men den har aldrig sett se skrämmande ut som nu, mer skrämmande till och med än när han i vintras brukade hämta varm mat från folkskåpet.

— Länstidningen, stora nyheter i dag, ropar Nisse innan Lars hunnit tänka på att ropa ut tidningen själv. — Ropa nu säger Nisse, det är inte farligt. Lars ropar men tycker det låter bara som ett pip. Högre, manar Nisse, och Lars försöker på nytt och märker att det faktiskt låter litet bättre. Folk kommer fram till honom och köper tidningar, han får inte tid att ängslas, precis som Nisse får han också dricks av många. Det här går ju fint, tänker han, och känner sig förunderligt glad.

— Hej Lars, nu sticker jag, säger Nisse. Hallen är din, jag reder mig med torget. Och glöm inte: *Länstidningen*. Det sista ropar Nisse så högt att det ekar i Hallen.

Lars hinner inte tänka på att han är ensam. Folk flockas runt om honom, tidningsbunten blir lättare och fickan han har pengarna i tyngre. När han har endast några få tidningar kvar kommer han förbi ett charkuteristånd. En tant i vitt förkläde vinkar åt honom: — Hitåt grabben får jag tala med dej. Lars räcker fram en tidning över disken. — Ja visst, den skall jag ha förstås men jag vill också fråga dej om du har några växelpengar. Det är ont om sådana nu skall du veta. De gör nyttigare saker av kopparn gubevars. Har du, så får du större av mej.

Lars gav henne småpengarna och fick större i stället.

— Vänta, vänta, hojtar tanten när han skall gå, du skall väl tjäna något på transaktionen. Se här. Hon skär av en stor bit falukorv och ger honom. — Du gillar väl korv, det brukar pojkar som växer göra säger hon. Det är fin korv ser du, jag äter den själv säger hon och skrattar. Och så kommer du hit när du får mer småpengar, överens, grabben?

— Ja, det kan jag väl, säger Lars blygt och fortsätter med tidningarna han har kvar.

— Se där, se där, säger faktorn när Lars kommer för att redovisa. Det såg jag väl på dej att du skulle bli en bra tidningspojke. Var det tio år du var? I Amerika där går det en massa miljonärer på

gatorna, förstår du, och allihop har de börjat som tidningspojkar. Nästan alla, i alla fall. Och nu är du på väg att bli en sådan. — Titta häråt, flickor, så får ni se en blivande miljonär. Flickorna på expeditionen skrattar och Lars måste också skratta: — Den där faktorn var *en bussig farbror!* Fast det där om att bli miljonär det trodde han inte på.

Lars är glad, riktigt glad när han tar emot pengarna han tjänat. Han känner sig på något sätt betydande, tycker att han blivit litet större. Det är lätt att lova att han skall komma tillbaka och sälja varje tidningsdag hela sommarlovet. Han kramar kuvertet med pengarna när han går hem genom gatorna. Han lyckas övervinna frestelsen att gå in på konditoriet och köpa något gott att överraska sin mamma med, vill visa först hur mycket han tjänat. Det är nog ändå inga riktiga bakelser, tänker han, bara kristidssurrogat.

Mamma är hemma när han kommer, hon slutar litet tidigare på lördagarna. Han säger ingenting först, lägger bara upp korven på bordet och pengarna bredvid. — Titta mamma, säger han.

Hans mamma ser inte så glad som han trodde hon skulle göra, verkar närmast förfärad: — Vart har du fått det här, säger hon.

— Tjänat dem förstås! Trodde du att jag knyckt det? Jag har sålt Länstidningen.

— Men du sa ju inte något om att du skulle sälja tidningar när jag gick till fabriken i morse.

— Jag visste ju inte om det då. Och så talar han om hur det hela hade börjat, hur han träffat den där pojken som övertalat honom att gå med till tryckeriet, hur han fått lov att börja men också hur han funderat på hur det skulle gå, hur lätt det sedan gått att sälja, hur han fått korven och hur duktiga de tyckte att han varit och att de bett honom komma tillbaka och sälja. Orden snubblar nästan över läpparna på Lars i hans iver att berätta. — Du får pengarna, mamma, avslutar han.

Mammas ängsliga min har försvunnit men hon tycker han skall spara pengarna. — De skall du köpa dig något själv för, säger hon.

Ja, det kunde han förstås. Men han kunde ju lägga till hyran också, eller till ved — till vintern . . .

Han sitter länge och funderar på vad man skulle kunna göra om man . . .

— Men Lars, vad tänker du på nu igen, säger hans mamma.

— Jo, jag tänkte att om . . . Han tystnar. Vad han tänkte på, det fick hon inte reda på. Inte denna gången. ●

DÅLIG BLODCIRKULATION

De cardio-artär-vasculära sjukdomarna är den vanligaste dödsorsaken i Sverige.

Läs boken

VILL NI LEVA LÄNGRE?

av dr Jacquemart — berömd av medicinska auktoriteter i Sverige och flera länder.

Finns i Er hälsokostaffär. Eller rekvirera boken direkt från oss för 12:55 + moms.

AB CARLS-BERGH
BIOKEMISK OCH
FARMACEUTISK FABRIK
402 58 Göteborg

Stjärnbilder där

*Bland alla bilder i din värld
som du ser och beundrar,
förvånas eller besväras av,
vilka stannar i ditt inre kvar?
Finns det i ditt inre
en urtidsbild, innan
de kom all världens bilder?*

*I Vågens bild söker du svaret,
men stjärnbilderna
gav sig ej själva namn,
ej heller svar på människornas frågor.
Ett tidsfördriv åt mänskan
att ge dessa stjärnebilder namn eller
ett mönster för mänskans ordning?*

*Jag följer gränden från
kvarteret, det vi kallar vårt,
mot ljuset
och fattar brodershanden hårt.*

HALVDAN RENLING

Nytt uppstår

*Åt din längtan efter gemenskap
kan jag bygga ett ordrikt hus
smycka med citat av Marx och Lenin
lägga in några praktiska råd av Berlinguer.*

*Varje människa är inte en nation
och du vill kanske inte ha varianter.
Söker du gemenskap letar du efter likheter,
mångfald är inte trygghet – bara förvirring.*

*Det finns en yttre och en inre gemenskap.
Den yttre gemenskapen har plats för mångfald,
den inre har krav på enhetlighet.
Du lever i motsatsernas värld.*

*Allt måste ständigt förändras
utan att därför försämras.
Nytt uppstår ur motsatsers enhet
mer än mer än summan av dessa.*

ERIK RANSEMAR

Kroatisk legend

*Din gång är rådjurets
och ditt flyktiga ögonkast hindens
du är väkterskan vid livets allfarväg
med svart långt hår som du spinner
kring mina höfter –
om jag förlorade dig
brunne livets sköra tråd upp*

GUNNAR NILSSON

MED HÖGA POSTER	KAN TA OS-GULD GRÖN-SÖLINGAR	ILS-KET IHÄRDIG	KOM-PANI	TA BORT SKISS	FÖR RENING TUR					
SKREV UPP										
ÄGIR					FÖR-BRU-KARE					
SEGEL-KANT		FINGER-VISA								
JUMBO		HALV PROFIL								
		TANKE								
IAKTTA GÅ IN I KAMP		HJÄL- PER DIABE- TIKER	PIPPI HÖGT HÄLLET			ÅTTICKSSYRA	OTÄCK- SKÄNE	FLICKE- BARN	TING	FÄGLAR
				BILD- TID- NING						
FRI- GJORD	SVENSKT KUNGA- NAMN	KÄRVE STAD O. HOP		SES PÅ BIL- DEN NEDAN	LAND AMAZON NEJDER		GAM- MALT STO		3.14	
			DRAR EXTRA KUNDER							LAND- RYGG
FÄR FÄJARE TAS AV BANAN				BÄ- TA- LAR			VANKA		STELLA I STÄL- LET	
				PRICKAR KAKAN			FYL- LES		DURK- SLAG FÖR FE- MINIFOT	
SOLO- SJÄNG			GÄR DET GODA					SÄTT ATT RENA	MODE- HUS	
NABO									HÖNSMAT	
			KAN SOVA SPRÄK- LÄRA				BÄGE SNIDA MED RASP			EKO- NOMISK HJÄLP
				UT- SKOTT		KÖPS I RULLAR GÄR EN DEL			PAR DRUM- MEL	
			DÖD RÖD	FRÄM- MANDE	FÄR SE UPP MED VILT RIKE					
					FÄR KÖRS- VEN TA TILL ORDA			FOLKLED SKRÄCK- FILM		NUM- MER FYRA
			FISKA GER NYA KRAFTER			INGÄR I BAKEN	UND YRELL SKOGS- NYMF		HÖG- SÄTE	PLÖTS- LIG
			PASS- AR- BETE DELAR							
					FALLER OM HÖSTEN				PLAGG FÖR HENNE	
					GEN- MÅLE				SOM EN RIVEN MOROT	
						BRUKAR TRIVAS I HOLK				MÄTT FÖR VÄRT

JULBILDKRYSS

TÄVLINGSREGLER

Lösningarna måste vara Status redaktion, Box 3196, 103 63 Stockholm, tillhanda senast den 10 jan. 1977. Tävlingsbrevens skall vara märkta med ordet "Julbildkryss".

Varje kuvert får endast innehålla en lösning. Glöm ej att tydligt ange namn och fullständig adress.

Fem priser utdelas enligt följande: första pris 50 kr, andra pris 25 kr, tredje pris 15 kr, fjärde pris 10 kr och femte pris 5 kr.

Pristagarnas namn meddelas i Status februari nummer 1977.

Namn

Bostad

Postnr och -adress

Gör det du länge tänkt...

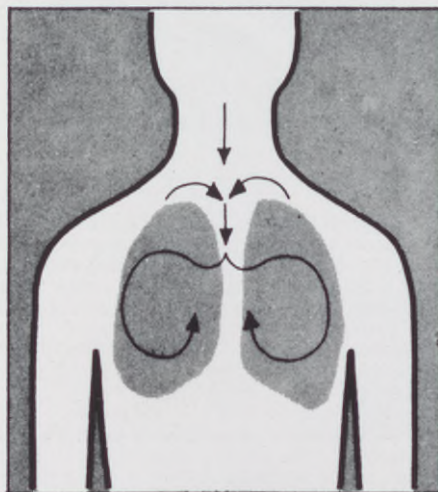
Se över dina försäkringar!

FOLKSAM

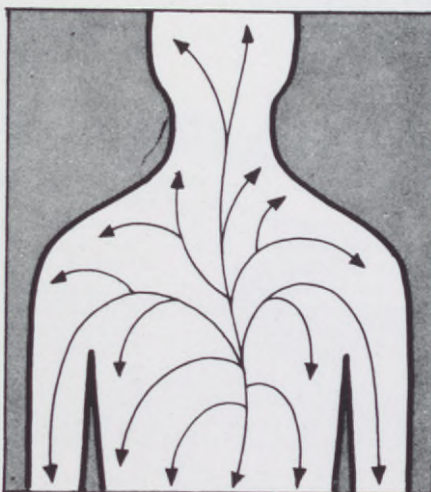
Mensblödningar orsakar järnförlust. Förlorat järn måste ersättas.

På grund av järnförluster vid mens har kvinnor ett naturligt högt järnbehov, som för många är svårt att täcka med kosten.

PlusJärn är en lågt doserad järntablett, som ger ett kosttillskott av 5 mg järn. PlusJärn hjälper dig att förebygga järnbrist.

1. Kroppen använder järn för framställning av röda blodkroppar. De röda blodkropparna tar upp syre när de passerar lungorna.

2. Syret förs av de röda blodkropparna till kroppens organ. Syret är livsnödvändigt för alla vävnader i kroppen. Brist på järn innebär minskad syretillförsel och försämrade ämnesomsättning i de olika vävnaderna.

PlusJärn ger ett kosttillskott av 5 mg järn per tablett. Kommer från Kabi Läkemedel. AB Kabi, 104 25 Stockholm

PlusJärn

Gör det bekvämt för dig!

Låt oss få hjälpa dig med vardagsjuridiken!

Vår Fond- och Notarieavdelning kan hjälpa dig med olika ekonomiska och juridiska problem. Det kan gälla

Testamenten	Köpekontrakt
Äktenskapsförord	Fastighetsaffärer
Gåvobrev	Bolagsbildningar
Boutredningar	Avtal

Våra juridiska och ekonomiska experter står till ditt förfogande för en rimlig kostnad.

STOCKHOLMS SPARBANK

Förbättrad vård.

Astra är Nordens största läkemedelsföretag med förgreningar till över 100 länder i alla världsdelar. Väl kvalificerade svenska och utländska forskare arbetar i Astra både i Sverige och i utlandet. 1948 gick Astra ut i världen med lokalbedövningsmedlet Xylocain — fortfarande världens mest använda. I dag finns originalpreparat från Astra på en rad sjukdomsområden tillgängliga för patienter i stora delar av världen. Viktiga insatser av Astra-forskare har gjorts och görs mot hjärt/kärl- och astmasjukdomar, infektioner och psykiska sjukdomar.

Effektiv behandling med läkemedel är i dag den viktigaste möjligheten att frigöra kapacitet i den allt dyrare och av allt fler begärda sjukvården.

Förnyad värld.

Astra är i dag större utomlands än hemma i Sverige. Under kommande år sker 75 procent av expansionen utomlands. Men över 70 procent av produktionen sker i Sverige. För att möta den ökande internationella efterfrågan på Astras originalläkemedel har Gärtuna-anläggningen strax utanför Södertälje uppförts. En produktionsenhet som uppfyller alla de krav på hygien, säkerhet och arbetsmiljö som ställs på dagens farmaceutiska industri.

Bakom Astras Gärtuna-anläggning ligger ett omfattande utvecklingsarbete av Astras eget folk. Hela anläggningen har skräddarsytt för att svara mot Astras och samhällets högt ställda krav.

Den erfarenhet som vuxit fram under detta utvecklingsarbete — ett kunskande som sträcker sig från konstruktion av fabriken, utveckling av maskinparken, utbildning av personalen som arbetar i anläggningen — har väckt internationell uppmärksamhet. En rad länder har hört av sig och varit intresserade av närmare kontakt med ett företag som behärskar farmaceutisk industri från fabriksbygge till färdig produkt.

ASTRA